

Yhteinen hetki -kortit vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksen tueksi

Krista Kaponen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Yhteinen hetki -kortit
vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten
vuorovaikutuksen tueksi**

Krista Kaponen
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2022

Krista Kaponen

Yhteinen hetki -kortit vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksen tueksi

Vuosi

2022

Sivumäärä

52

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda vuorovaikutuskortit, joiden avulla työntekijät ja muut lähi-ihmiset saavat konkreettisia vinkkejä yhteisten vuorovaikutushetkien toteuttamiseen vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset kommunikoiivat olemuskielensä avulla, eli ilmein ja elein. Jotta vastavuoroista kommunikointia voi syntyä, tulee myös hänen kanssaan vuorovaikutuksessa olevan lähi-ihmisen kommunikoida olemuskielillä. Kehittämistyötä tehtiin yhteistyössä Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin kanssa.

Tavoitteena oli lisätä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa sekä luoda työntekijöille konkreettisia työkaluja vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa tehtävään vuorovaikutusosaamiseen. Kehittämismenetelminä toimivat benchmarking eli vertaisarviointi sekä dialoginen keskustelu spiraalimallin mukaisessa kehittämisprosessissa. Kehittämisprosessia kuvataan yksityiskohtaisesti opinnäytetyöraportissa.

Opinnäytetyö perustuu ajankohtaiseen kirjoitettuun ja tutkittuun tietoon sekä omaan ammatilliseen osaamiseen kehitysvammaisuudesta, puhevammaisuudesta sekä puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Teoriaosuudessa painotetaan tämän työn kannalta oleelliseen ihmisryhmään - kaikista vaikeimmin kehitysvammaisiin ja heidän vuorovaikutustaitoihinsa.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi 26 kappaletta Yhteinen hetki -kortteja sekä korttien käyttöohjeet. Korttien suunnittelussa huomioitiin etenkin tietoutta olemuskielisydestä ja aistien merkityksestä kommunikoinnissa, lähi-ihmisen roolista vuorovaikutuksen mahdollistajana sekä vuorovaikutusmenetelmä HYP-toimintamallin periaatteista. Tuotos on pdf-muodossa, joka mahdollistaa sen maksuttomuuden, monipuolisen jakamisen ja käyttöönoton erilaisissa asiakasympäristöissä. Yhteinen hetki -kortit tullaan julkaisemaan Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin verkkosivuilla, osana vuorovaikutusmenetelmä HYP-toimintamallin tietokokonaisuutta.

Kortteja voitaisiin jatkokehittää huomioiden digitalisaatio. Korteista voitaisiin luoda esimerkiksi puhelinsovellus, jossa kortit valikoituisivat kuhunkin vuorovaikutushetkeen huomioiden yksilölliset tekijät, kuten aistitiedon häiriöt tai liikuntavammat.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, vaikein kehitysvammaisuus, puhevammaisuus, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, kehittämispohjainen opinnäytetyö

Krista Kaponen

Common moment/”Yhteinen hetki” -cards to support the interaction of people with the most severe intellectual disabilities

Year

2022

Pages

52

The purpose of the development based thesis was to create interaction cards, so employees and other close people can receive concrete tips for realizing shared moments of interaction with profoundly intellectually disabled people. People with profound intellectual disabilities communicate non-verbally by using facial expressions and gestures. For mutual communication to occur, the person interacting with the disabled person must also communicate in the same manner. The development process was done in cooperation with the Information Technology and Communication Center Tikoteekki of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities.

The aim was to increase the opportunities for people with profound intellectual disabilities to interact with another person and to create concrete tools for employees to help interact with profoundly intellectually disabled people. The development methods used were benchmarking i.e. peer evaluation and dialogic discussion in the development process according to the spiral model. The development process is described in detail in the thesis report.

The thesis is based on up-to-date written and researched information as well as personal professional knowledge of intellectual disabilities, speech disabilities and communication supporting and replacing speech. In the theory part, the emphasis is on the most essential group of people for this thesis - people with profound intellectual disabilities and their interaction skills.

The output of the thesis was 26 pieces of Common moment/”Yhteinen hetki”-cards as well as instructions for using the cards. While creating the cards, information about non-verbal communication, the importance of senses in communication, the role of close people as an enabler of interaction and the principles of the HOP-Hanging Out Program were utilized. The chosen format for the output is PDF so it can be provided free of charge and to enable versatile sharing and deployment in various customer environments. The Common moment/”Yhteinen hetki” -cards will be published on the website of the Information Technology and Communication Center Tikoteekki of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities., as a part of the HOP-Hanging Out Program’s dataset.

The cards could be further developed by taking digitalization into account. For example, a mobile phone application could be created based on the cards. In the application the cards would be selected for each moment of interaction by considering individual factors such as sensory disabilities and physical disabilities.

Keywords: intellectual disability, profound intellectual disability, speech disabilities, communication supporting and replacing speech, development based thesis

Sisällys

1 Johdanto.....	6
2 Kehittämistyön lähtökohdat	8
2.1 Tarkoitus ja tavoite	9
2.2 Toimeksiantaja	9
3 Kehitysvammaisuus.....	10
3.1 Kehitysvammaisuuden määrittely	11
3.2 Kehitysvammaisuuden kirjo	13
4 Vaikein kehitysvammaisuus	15
4.1 Vaikeimmin kehitysvammaisen vuorovaikutus	17
4.1.1 Aistien merkitys vuorovaikutuksessa	18
4.1.2 Lähi-ihmisen merkitys vuorovaikutuksessa	19
5 Puhevammaisuus.....	22
5.1 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi.....	23
5.1.1 Kuvat vuorovaikutuksessa	24
5.1.2 HYP-toimintamalli vuorovaikutuksessa.....	26
6 Kehittämistyön prosessi	28
6.1 Kehittämismenetelmät.....	29
6.1.1 Kehittämistyön aloitus.....	30
6.1.2 Korttien kehittämisvaihe	32
6.1.3 Yhteinen hetki -kortit	33
6.1.4 Kehittämistyön päättäminen	38
6.2 Arviointi	39
7 Eettisyys ja luotettavuus	41
8 Pohdinta	42
Lähteet.....	46
Kuviot	51
Taulukot	51
Liitteet	51

1 Johdanto

Vuonna 2022 puhevammaisten viikon teemana toimi ”nyt on aika kohdata!”. Kehitysvammaliiton Tikoteekki nosti esille puhevammaisten viikolla olemuskielisiä ihmisiä ja kertoi heidän ta-voistaan kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa . Tikoteekin verkkosivuilla todetaan ole-muskielisten, eli eleillä ja ilmeillä kommunikoivien ihmisten olevan puhevammaisuuden kir-jossa marginalisoiduin ryhmä (Tikoteekki 2022a). Reetta Mietola ja Simo Vehmas (2022) jul-kaisivat juuri tuoreen teoksensa ja etnografisen tutkimuksensa vaikeimmin kehitysvammaisten arjesta ja ihmisyydestä. He toteavat vaikeimmin kehitysvammaisten olevan vammaistutkimuk-sessa ja -keskustelussa marginalisoiduin vammaisryhmä. Sonja Miettinen (2020) voitti vuoden 2022 tiedekynä -palkinnon suomenkielisestä tieteellisestä kirjoittamisesta etnografisella tutki-muksellaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisesta elämästä. Tutkimus nosti esille vaikeimmin kehitysvammaisten eli olemuskielisten ihmisten vuorovaikutuksellisia tar-peita. Jos jokin, niin nämä ilmentävät mielestäni oikeaa ajankohtaa vaikeimmin kehitysvam-maisten ihmisten esille nostolle, jota tälläkin kehittämispohjaisella opinnäytetyöllä tehdään. Nyt on aika nostaa vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset näkyviin ja saada myös heidän ää-nensä kuuluviin.

Koska vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat jokaisella elämänsä osa-alueella ulko-puolisen ihmisen apua, tarvitsevat he apua myös kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa. Heidän vuorovaikutuksensa tukijoina ja vuorovaikutuskumppaneina toimivat heidän lähi-ihmi-sensä sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, jotka työskentelevät vammaispalveluissa. Sosionomin työmahdollisuudet vammaispalveluissa ovat laajat ja monipuoliset. Sosionomien vammaishuollon työkentät sijoittuvat mm. kunnan sosiaalihuoltoon, järjestöihin, yksityiselle sektorille, TE-palveluihin sekä Kansaneläkelaitokselle. Laajin vammaishuollon työ- kenttä sijoittuu kehitysvammaisten erityishuoltolain mukaisesti järjestettyihin palveluihin. Näillä palveluilla tarkoitetaan kehitysvammaisten asumispalveluita sekä kuntouttavaa päivä- hoitoa ja päivätoimintaa. (Räty & Tolvanen 2008, 143.) Myös Vernerin (2021b) verkkosivuilla kuvataan sosionomien työtehtävien useimmiten sijoittuvan kehitysvammaisten ohjaustehtä- viin, ohjaajan toimenkuvaan.

Erilaisten toimintakorttien käyttö sosiaali- ja terveysalan asiakastyössä on yleistynyt viime vuosina laajasti. Kortteja on saatavilla monipuolisesti eri asiakasryhmien kanssa työskentelyyn ja niitä käytetään usein keskustelun ja vuorovaikutuksen tukena. Kortit on usein luotu yksin- kertaisiksi niin, että niiden kanssa toteutettavaa toimintaa on helppo soveltaa asiakasryhmän tarpeita vastaavaksi. Kortteja, joita voisi hyödyntää vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa työskenneltäessä, ei juurikaan ole saatavilla. Siksi tänä kehittämispohjaisena opinnäytetyönä luodaan vuorovaikutuskortit, joiden avulla työntekijät saavat konkreettisia vinkkejä yhteisten vuorovaikutushetkien toteuttamiseen vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Vuoro-

vaikutuskortit luodaan yhteistyössä työelämäkumppanin Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin kanssa. Kortit syntyvät yhdistämällä tietoperustaa omaan ammatilliseen osaamiseen. Korttien ohjeistuksellisissa sisällöissä otetaan huomioon tietoa vaikeimmin kehitysvammaisista ihmisistä ja heidän kommunikoinnistaan, aistien merkityksestä vuorovaikutuksessa, HYP-toimintamallin periaatteista sekä lähi-ihmisten roolista vuorovaikutuksen mahdollistajina.

Opinnäytetyöraportissa kuvataan tarkasti korttien kehittämisprosessin vaiheita ja menetelmällisiä valintoja. Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tietoperusta on koottu eri aihekokonaisuuksista: kehitysvammaisuudesta, vaikeimmasta kehitysvammaisuudesta, vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin merkityksestä, puhevammaisuudesta sekä puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Tietoperustaa on koottu kattavasti perehtymällä aiheita käsittelevään ajankohtaiseen tietokirjallisuuteen, oppaisiin, artikkeleihin sekä tutkimuksiin.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

Syvä kehitysvammaisuus on edelleen voimassa oleva lääketieteen määrittelemä termi kuvaamaan kaikista vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä. Tämä kehittämispohjainen opinnäytetyö on toteutettu syvästi kehitysvammaisten vuorovaikutuksen näkökulmaa tarkastellen, mutta kuvaan asiakasryhmää käyttäen termiä vaikeimmin kehitysvammaiset, kuten Vehmas ja Mietolakin (2022) kuvaavat omassa tutkimustyössään. He sanoittavat hyvin ajatuksiaan puhuttaessa syvästä kehitysvammaisuudesta. Syvä kehitysvammaisuus saattaa luoda lukijalle mielikuvan lohduttomista ihmisistä, jotka ovat niin syvällä omassa todellisuudessaan, ettei ympäröivällä maailmalla ole sinne minkäänlaista pääsyä (Mietola & Vehmas 2022, 16).

Opinnäytetyö perustuu kirjoitettuun sekä tutkittuun tietoon. Tietoperustan aihekokonaisuuksia avataan kattavasti ja monipuolisesti, painottaen tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön kannalta oleelliseen ihmisryhmään - kaikista vaikeimmin kehitysvammaisiin, heidän vuorovaikutukseensa ja lähi-ihmisen rooliin vuorovaikutuksessa. Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia avataan niiltä osin, kuin ne ovat oleellisia tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön kannalta. Tarkasteltavana menetelmänä toimii kuvakommunikaatio. Lisäksi luvussa avataan HYP-toimintamallia. HYP-toimintamalli on vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä varten kehitetty ja sen tavoitteena on vähentää yksinäisyyttä ja lisätä vuorovaikutusta sekä yhdessäoloa. Raportissa kuvataan myös kehittämisprosessin luonnetta sekä menetelmällisiä valintoja. Tiedonhaussa on hyödynnetty ammattikorkeakoulukirjaston tarjoamaa henkilökohtaista tiedonhaunneuvontaa.

Usein vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset tulevat kohdelluiksi objekteina ja hoitotoimenpiteiden kohteina. Heidän fyysiset tarpeensa täytetään, kuten ruoan antaminen, lääkitseminen

tai hygienianhoito. Vaikeimmin kehitysvammaisilla ihmisillä on kuitenkin näiden tarpeiden lisäksi myös muita inhimillisiä tarpeita, sillä myös he ovat sosiaalisia olentoja. Myös he tahtovat tulla kohdatuiksi ja saada aitoa kiireetöntä läsnäoloa osakseen. Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat lähes poikkeuksetta jokaisella elämänsä osa-alueella ulkopuolisen henkilön apua, myös päästäkseen vastavuoroiseen vuorovaikutukseen. Tämä vaatii heitä hoitavilta työntekijöiltä ja muilta lähi-ihmisiltä äärimmäisen tarkkaa havainnointikykyä, heittäytymistä ja rohkeutta. Lähi-ihmisten tulee tarttua ennakkoluulottomasti kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutusaloitteisiin. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kuvataan kommunikoivan olemuskielellä, joten heitä voidaan kutsua myös olemuskielisiksi. Lähi-ihmiset, joilla ei ole kokemusta olemuskielisten kanssa työskentelystä, saattavat kokea haasteita olemuskielisten ihmisten vuorovaikutusaloitteiden havaitsemisessa ja niihin vastaamisessa.

2.1 Tarkoitus ja tavoite

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda vuorovaikutuskortit, joiden avulla työntekijät saavat konkreettisia vinkkejä yhteisten vuorovaikutushetkien toteuttamiseen vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa.

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa sekä luoda työntekijöille konkreettisia työkaluja vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa tehtävään vuorovaikutusosaamiseen.

2.2 Toimeksiantaja

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön työelämäkumppanina toimi Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki, joka on osa Kehitysvammaliittoa. ”Tikoteekki edistää puhevammaisten ihmisten osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuuksia kommunikoida yhteisössään ja yhteiskunnassa. Päämäärän saavuttamiseksi Tikoteekki kehittää puhevammaisten henkilöiden ja lähi-ihmisten vuorovaikutusta vahvistavia toimintamalleja ja kommunikoinnin materiaaleja. Lisäksi keskus tiedottaa, toteuttaa puhelinneuvontaa sekä konsultoi kommunikoinnin ja avustavan tietotekniikan ratkaisuista. Jotta puhevammaiset ihmiset saisivat joustavasti kommunikoinnin apuvälineitä ja lähi-ihmiset ohjausta niiden käyttöön, Tikoteekki vaikuttaa palveluiden kehittämiseen toimimalla kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Lisäksi Tikoteekki kouluttaa yhteisöjä ja ammattihenkilöstöä kommunikoinnista, vuorovaikutuksesta, toimintamalleista ja materiaaleista osana Kehitysvammaliiton koulutustoimintaa. Toimintaa tuetaan Veikkauksen tuotoilla.” (Tikoteekki 2018.)

Tikoteekin sekä Kehitysvammaliiton verkkosivut toimivat myös tietopankkina. Sivuille on koottu monipuolisesti ja selkeästi tietoa kehitysvammaisuudesta ja puhevammaisuudesta, eri-

laisista kommunikoinnin apuvälineistä, erilaisista saatavilla olevista palveluista ja tukimuodoista alueittain sekä konkreettisia ohjeita siitä, miten edetä esimerkiksi kommunikoinnin arvioinnin saamiseksi. Tikoteekki julkaisee myös Tikonen-verkkolehteä, jossa on artikkeleita puhevammaisuudesta, kommunikoinnista ja vuorovaikutuksesta sekä avustavasta tietotekniikasta.

3 Kehitysvammaisuus

Useiden tutkimuksien mukaan koko maailman väestöstä kehitysvammaisia ihmisiä on noin yksi prosentti. Myös suomalaisväestössä kehitysvammaisten ihmisten osuus on yhden prosentin luokkaa, joka tarkoittaa noin 50 000 ihmistä. (Arvio 2022, 14.) Kehitysvammaliiton verkkosivuilla (2022) kuvataan kehitysvammaisuudesta puhuttavan silloin, kun ihmisellä on haasteita uusien asioiden oppimisessa ja ymmärtämisessä. Kehitysvammaisuus ei ole koskaan yksiselitteistä, vaan sitä tulee tarkastella kunkin kohdalla yksilöllisesti ja laaja-alaisesti.

Kehitysvammaisuuden on katsottu vaikuttavan mm. älyllisiin, sosiaalisiin ja kielellisiin taitoihin, motorisiin taitoihin, hahmottamiskykyyn, kykyyn toimia omatoimisesti sekä tarkkaavuuden säätelyyn (Arvio 2022, 13). Yleisimpiä kehitysvammaisuuden syitä voidaan selittää perintötekijöillä, mutta syitä voidaan tarkastella myös sikiöaikaisen, synnytyksen jälkeisen sekä varhaislapsuuden tapahtumien kautta. Näistä kehitysvammaisuutta voivat aiheuttaa mm. infektiot, myrkytystilat sekä syntymään liittyvät keskushermostovauriot. Myös lapsuudessa koettut onnettomuudet voivat aiheuttaa kehitysvammaisuutta. (Kaski, Manninen, Pihko 2013, 26; Arvio 2022, 51.)

Kehitysvammaisten ihmisten ymmärtämisen ja toimintakyvyn rajoitukset luovat usein haasteita ympäristöön sopeutumisessa (Kaski ym. 2013, 25). Ymmärryksen kuvataan olevan älykkyyttä, joka mahdollistaa uusien asioiden oppimisen. Ymmärrys on kykyä omaksua tietoa ja käyttää tätä monipuolisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä (Nyman 2022, 220.) Toimintakykyä kuvataan laajana käsitteenä, jonka keskiössä ovat yksilö ja hänen mahdollisuutensa osallistua omaan elämäänsä, erilaisista kehollisista tai toiminnan rajoitteista ja puutoksista huolimatta. Ymmärtämisen ja toimintakyvyn rajoitusten luomia haasteita ei tulisi tarkastella sairautena, vaan puuttuvina toimintaedellytyksinä. Vaikka kehitysvamma tarkoittaakin elinikäistä vammaisuutta, josta ei voi parantua, ei se silti tarkoita sitä, etteikö yksilön olisi mahdollista kehittyä ja oppia omissa rajoissaan. Kehitysvammaisten ihmisten elinikäinen ja jatkuva oppiminen on mahdollista niin kauan, kuin muisti kykenee pitämään opitun asian mielessä. (Seppälä 2017, 38; Kaski ym. 2013, 15, 25.)

Tällä hetkellä kehitysvammaisten erityishuoltolaisissa (1977/519) kehitysvammaisella kuvataan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi. Lain tarkoituksena on edistää kehitysvammaisten ihmisten toimeentuloa ja sopeutumista yhteiskuntaan, päivittäistoimissa selviytymistä sekä turvata heidän tarvitsemansa hoito ja huolenpito.

THL:n (2022) ja STM:n (2022) sivuilta selviää, että vammaispalvelulakia on tarkoitus päivittää 1.1.2023 alkaen ja tätä varten on käynnissä Vammaispalvelut vuonna 2022-hanke. Hankkeessa selvitetään palvelujen järjestämistä kunnissa ja hyvinvointialueissa. Lain uudistamisen tarkoituksena on poistaa palveluiden saamista määrittelevä diagnoosikeskeisyys ja määritellä palveluiden saamista enemmän yksilön tarpeilla. Muutos on ehdottomasti toivottu ja edistäisi vammaisten ihmisten osallisuutta sekä yhdenvertaisuutta.

Seppälä (2017, 10) on ottanut teoksessaan kantaa nykyisen lain määrittelemään palvelujärjestelmään, joka hänen mukaansa perustuu tällä hetkellä standardiratkaisuille ja -käsitteille. Palvelujärjestelmässä ei ole tilaa tarkastella yksilön vahvuuksia ja rajoitteita. Seppälän mielestä ihanteellisinta olisi, jos palvelujärjestelmä kykenisi räätälöimään kehitysvammaisille annetut sosiaalipalvelut heidän yksilöllisten avun ja tuen tarpeidensa mukaisesti. Hän toteaa yhteiskunnalle olevan mahdollista tarjota vammaisille henkilöille täysipainoinen osallisuus, lieventämällä tai poistamalla vammaisuuden luomia rajoitteita, sopivien tukitoimien ja apuvälineiden avulla. (Seppälä 2017, 10.)

3.1 Kehitysvammaisuuden määrittely

Kehitysvammaisuuden määrittelyä voidaan tarkastella lääketieteellisen, sosiaalisen tai toimintakyvyn mallien mukaisesti. On kuitenkin selvää, että yksiselitteistä määritelmää on mahdotonta tehdä (Seppälä 2017, 36). Suomen kehitysvammadiagnosointi perustuu tällä hetkellä WHO:n ICD-10 tautiluokitusjärjestelmään, joka on kuitenkin lähitulevaisuudessa tarkoitus päivittää ICD-11 luokitukseen. WHO on julkaissut uuden tautiluokitusjärjestelmän jo vuonna 2018. WHO:n (2016) mukaan uudessa ICD-11 luokituksessa kehitysvammaisuutta ei enää tarkasteltaisi älykkyydosamäärän mukaisesti, vaan tämän määrittelyssä otettaisiin huomioon huolellinen arvio henkilön henkisistä kyvyistä sekä toimintakyvystä (Seppälä 2017, 44).

Useimmiten kehitysvammaisuus kyetään diagnosoimaan jo ennen kouluikää tai viimeistään perusopetuksen aikana. Suomen kehitysvammadiagnostiikan yleisenä sääntönä on, että kehitysvammaisuudesta voidaan puhua silloin, kun se on diagnosoitu henkilöllä viimeistään 17-vuotiaana, tai se diagnosoidaan nuorella aikuisella, mutta kyetään todentamaan sen olleen ilmeistä jo ennen täysi-ikää (Arvio 2022, 13).

Seppälä (2017, 37) kuitenkin toteaa, ettei kehitysvamman diagnosoinnissa tulisi tarkastella hallinnollista täysi-ikää niin kirjaimellisesti. Tätä ajatusta puoltavat myös Yhdysvalloissa toimivan kehitysvammaliiton (AAIDD - American Association on Intellectual and Developmental

Disabilities) tutkijat Luckasson, Schalock & Tassé (2021), jotka kirjoittavat kehitysvammadiagnosoinnista. Yhdysvalloissa diagnosoinnin ikämääritelmä on nostettu 18-ikävuodesta 22-vuoteen. Muutoksen taustalla toimii tutkimus, joka on osoittanut aivoissa tapahtuvan tärkeää kehitystä vielä nuorella aikuisiälläkin. He katsovat 18-ikävuoteen mennessä tapahtuvan kehitysvammadiagnosoinnin saattavan rajata ulkopuolelleen pienen määrän ihmisiä, jolloin diagnosoinnin ikämääritelmää oli tarpeellista laajentaa koskemaan myös nuorta aikuisikää. Tätä ei ole ainakaan vielä huomioitu Suomen kehitysvammadiagnostiikassa.

Kehitysvammaisuuden diagnosointi on yleisesti useamman vaiheen prosessi. Toisinaan lääkäri saattaa tunnistaa kehitysvammaisuuden tietyistä oireyhtymälle tyypillisistä piirteistä, mutta usein perhe ohjataan lastenneurologin selvityksiin. Lastenneurologi kartoittaa kattavasti lapsen esitiedot, joihin lukeutuvat mm. lapsen fyysinen perustutkimus, käyttäytymis- ja vuorovaikutustaitojen valmiuksien tutkiminen sekä vanhempien mahdollinen sukulaisuussuhde. Kehitysvammatutkimusten tärkeänä osana toimivat myös erilaiset laboratoriotestit, kuvantamiset sekä älykkyystestit. (Kaski ym. 2013, 30-31; Arvio 2022, 51.)

Kaski ym. (2013, 17) kuvaavat tarkemmin kehitysvammadiagnostiikkaa lääketieteellisestä näkökulmasta, jossa kehitysvammaisuus jaotellaan eri asteisiin älykkyystestien avulla saadun älykkyysosamäärän mukaisesti. Kehitysvammaisuuden on katsottu voitavan luokitella neljään eri asteeseen: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä kehitysvammaisuus (taulukko 1).

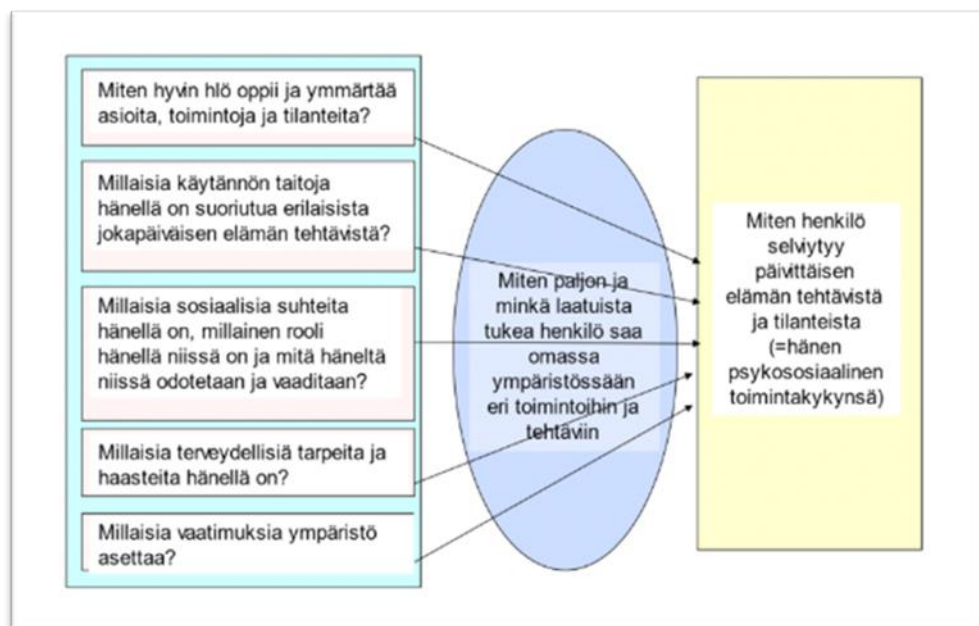
Kehitysvammaisuuden aste	Älykkyysosamäärä (ÄO)	Älykkyysikä (ÄI) vuosina	Yleinen esiintyvyys	Eliniän-odote*
Lievä	50-69	9-12	0,6%	Normaali
Keskivaikea	35-49	6-8	0,2%	
Vaikea	20-34	3-5	0,1%	
Syvä	Alle 20	alle 2	0,1%	30% lyhyempi

Taulukko 1: Kehitysvammaisuuden asteet (Rintahaka 2019, Vernerin 2022 mukaan)

Tutkimuksissa käytetyt älykkyystestit tuottavat kuitenkin virhediagnooseja, sillä niiden virhemarginaalin on todettu olevan noin viisitoista älykkyysosamäärästä kumpaankin suuntaan (Laird & Whitaker 2011, Seppälän 2017, 43 mukaan). Älykkyysosamäärän mittaaminen toteu-

tetaan psykologin toimesta, standardisoituja älykkyystestejä käyttäen. Älykkyystestien periaatteena on, että tutkittavan henkilön kehitysikä vastaisi hänen biologista ikäänsä. Lisäksi älykkyystestejä voidaan jatkaa neuropsykologisilla tutkimuksilla, jotka tarkastelevat henkilön toimintakykyä kokonaisvaltaisemmin, mm. tarkkaavuuden, hahmottamisen, muistin sekä toiminnanohjauksen kautta. (Arvio 2022, 23.)

Seppälä (2017, 42) kuvaa kehitysvammaisuuden määrittelyn tärkeyttä kokonaiskuva huomioon ottaen (kuvio 1). Hän kuvaa kehitysvammaisuuden määrittelyn pelkän älykkyysosamäärän mukaisesti olevan epätieteellistä ja usein epäoikeudenmukaista. Seppälän (2017, 39, 43) mukaan kehitysvamman määrittelyn tulisi perustua laajoihin monialaisiin arviointeihin. Määrittelyssä tulisi huomioida yksilö ja hänen toimintaympäristönsä, joiksi katsotaan henkiset kyvyt, opitut elämännhallintataidot, terveys, osallistuminen ja vuorovaikutus sekä sosiaaliset roolit, toimintaympäristö ja toisaalta myös yksilön saama tuki ja apu. Nämä yhdessä rakentavat kehitysvammaisen henkilön biopsykososiaalisen toimintakyvyn, joka parhaimmillaan ollessaan kannustaa ja tukee ihmisen kyvykkyyttä ja huonosti toteutuessaan heikentää toimintakykyä.

Kuvio 1: Kehitysvammaisuus ja toimintakyky (AAIDD 2010 määritelmää mukaillen Heikki Seppälä 2022)

3.2 Kehitysvammaisuuden kirjo

Kehitysvammaisuuden heterogeenisyyden vuoksi on suotavaa puhua kehitysvammaisuuden kirjosta, kehitysvammaisuuden asteiden sijaan. Kehitysvammaisilla ihmisillä on enemmän eroavaisuuksia toisiinsa nähden, kuin vammattomilla ihmisillä. Vaikka kehitysvammaiset ihmiset eroavatkin toisistaan yksilöinä, yhdistää heitä kaikkia avun ja tuen tarve, joka näyttäytyy jopäiväisessä elämässä. (Seppälä 2017, 10). Kehitysvammaisten avun ja tuen tarpeita voidaan kutsua myös omatoimisuustaitojen pulmiksi, joiden taustasyinä ovat kognitiivisten taitojen puutteet ja rajoitukset (Nyman 2022, 221). Jotkut kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat ympärivuorokautista apua ja hoivaa selviytyäkseen arjessa, kun taas toiset heistä selviävät pienin tukitoimin ja kykenevät esimerkiksi asumaan itsenäisesti. Omatoimisuustaitojen ahkeraan käyttöön kannustaminen onkin kehitysvammaisten henkilöiden tukitoimien keskiössä (Nyman 2022, 221).

Kehitysvammaisuuden kirjoa tulisi tarkastella vammaisuuden suhteellisuuden kautta, jolloin tulee ottaa huomioon tilanne- ja olosuhdesidonaisuus. Kehitysvammaisesta ihmisestä voidaan tehdä vammaisempi, kuin hän todellisuudessa on, jos hän saa osakseen syrjintää, kaltoinkohtelua tai eristämistä. Tällä tarkoitetaan sitä, että ympäristöllä, apuvälineillä ja tarjotulla tuella on valtava merkitys kehitysvammaisen ihmisen elämässä ja siinä, millä tavoin vammaisuus näkyy arjessa ja vaikeuttaa selviytymistä. Pohditaan asiaa esimerkiksi työn teon näkökulmasta: jos vammaisen ihminen ei saa työpaikalleen tarvittavaa ohjausta ja tukea, ei hän todennäköisesti selviä annetuista työtehtävistä ja näin ollen kykene säilyttämään työpaikkaansa kehitysvammaisuutensa vuoksi. Mutta jos hän saa tarvitsemansa tuen, kykenee hän toimimaan työssään, eikä kehitysvammaisuus estä annetuista työtehtävistä suoriutumista. (Seppälä 2017, 10.)

Lievästi kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat yleensä vain vähäisiä tukitoimia arjessaan ja pystyvät osallistumaan tuettuun työntekoon. Arjessa tarvittava tuki voi näyttäytyä esimerkiksi tarvittavien palveluiden hankkimisessa, erilaisten hakemuksien täyttämässä tai raha- ja talousasioiden hoitamisessa. Lievästi kehitysvammaisilla ihmisillä on suurentunut riski altistua hyväksikäytölle, sillä heidän katsotaan olevan usein helposti johdateltavia ja heidän rahan- käyttötaitonsa voivat olla puutteellisia. Lievä kehitysvammaisuus jää myös toisinaan diagnosoimatta lapsuusiässä, ja tämä voikin olla aikuisiän psyykkisen sairastumisen taustalla. (Kaski ym. 2013, 18.)

Arvio (2022, 25) kuvaa keskivaikeasti ja vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten tarvitsevan apua ja tukea mm. raha-asioissa, hygienian hoidossa sekä päivittäisessä valintojen teossa. Usein myös ajanhallinnassa sekä luku- ja kirjoitustaidossa esiintyy huomattavia puutteita. Kaski ym. (2013, 19-21) kuvaavat keskivaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden saavuttavan useimmiten riittävän kommunikaatiokyvyn sekä kykenevän huolehtimaan omatoimisesti mm.

päivittäistoimista. Keskivaikeasti kehitysvammaiset ihmiset voivat työllistyä työkeskukseen tai osallistua ohjatusti työntekoon tavallisella työpaikalla. Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kuvataan olevan riippuvaisia ulkopuolisesta avusta ja tarvitsevan jatkuvaa tukea ja ohjausta selviytyäkseen arjesta, niin asumisessa kuin myös koulu- ja työelämässä. Oikeanlaisella tuella vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä on mahdollisuus saavuttaa omatoimisuustaitoja, esimerkiksi päivittäistoimissa.

Vaikka tutkimuskirjallisuudessa kuvataankin yksityiskohtaisesti kehitysvammaisten ihmisten kykyjä ja edellytyksiä, tulisi aina ottaa huomioon jokaisen yksilölliset ominaisuudet. Myös kehitysvammaiset ihmiset ovat omia yksilöitään ja persooniaan, omine taitoineen, voimavaroineen ja mielenkiinnon kohteineen. Heidän kykyjään ja taitojaan ei tulisi pitää ehdottomina pelkän kirjallisuuden perusteella.

4 Vaikein kehitysvammaisuus

Syvästi kehitysvammaiset, eli kaikista vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat ympärivuorokautista apua ja tukea jokaisella elämänsä osa-alueella. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kuvataan olevan täysin riippuvaisia ulkopuolisten henkilöiden avusta ja olevan arjessa paljon toimenpiteiden kohteina, kuten erilaisten hoitotoimien. Vaikein kehitysvammaisuus aiheuttaa mm. vakavia haasteita ja puutteita liikkumisessa sekä kommunikoinnissa. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten tarpeita on haastava ymmärtää heidän kommunikointitaidoissaan esiintyvien puutteiden vuoksi. (Kaski ym. 2013, 21.) Myös vastavuoroiseen vuorovaikutukseen pääseminen saattaa olla vaikeaa (Arvio 2022, 25). Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten on mahdollista oppia omatoimiseksi joissain päivittäistoimissa, kuten syömään itsenäisesti. Myös yksinkertaisten työtehtävien oppiminen on mahdollista. (Kaski ym. 2013, 21.) Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset eivät työllisty työpaikoille tai tuettuun työhön, vaan usein oppivelvollisuuden päätyttyä he siirtyvät erilaisiin päivätoimintayksiköihin, joissa turvataan arjen struktuuria, sosiaalisia tapahtumia sekä mielekästä elämää.

Kehitysvammaisilla ihmisillä on usein erilaisia liitännäisoireita, -vammoja ja -sairauksia. Mitä vaikeammasta kehitysvammaisuudesta on kyse, sitä enemmän liitännäisoireita on katsottu esiintyvän. Tällöin puhutaan monivammaisuudesta. Monivammaisuutta ei voida määritellä tarkasti, mutta yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on kehitysvammaisuutensa lisäksi myös jokin toinen toimintakykyä merkittävästi heikentävä haitta. Näistä yleisimpinä voidaan mainita: autismikirjo, psyykkiset häiriöt, epilepsia, liikuntavammat, aistitiedon häiriöt sekä puhehäiriöt. Vain yhdellä kymmenestä vaikeimmin kehitysvammaisista ihmisistä ei esiinny liitännäissairauksia tai -vammoja. (Kaski ym. 2013, 7, 98; Arvio 2022, 15.) Vaikeimmin kehitysvammaisilla ihmisillä erilaiset liikuntavammat ja motoriset puutteet ja häiriöt ovat

yleisiä. Nämä haittaavat mm. fyysistä liikuntakykyä, kuten kävelyä. Motorisia puutteita ja häiriöitä voi esiintyä myös pään ja kasvojen alueella, jolloin kommunikaatiossa sekä ruokailussa saattaa esiintyä haasteita. Vuosien kuluessa nämä puutteet ja häiriöt lisäävät lihaskunnan rappeutumista sekä passiivisuutta niin motorisesti, kuin myös sosiaalisestikin. (Nyman 2022, 222; Kaski ym. 2013, 120.)

Vaikeimmin kehitysvammaisilla ihmisillä on usein tavallista enemmän erilaisia aistitiedon häiriöitä, ja nämä saattavat näkyä heidän käytöksessään esimerkiksi pelokkuutena tai levottomuutena (Mäki 2008, 10). Arvio (2022, 28-30) tarkentaa aistitiedon vastaanottamisen olevan aivojen kyvykkyyttä käsitellä ja yhdistää kehosta ja ympäristöstä tulevia ärsykeitä. Siksi vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten aistitiedon häiriöt eivät usein johdukaan itse aistinelinien vaurioista, vaan puutteellista kyvystä ymmärtää ja käsitellä erilaisia aistikokemuksia (Burakoff 2021a). Perusaisteiksemme lasketaan näköaisti, kuuloaisti, hajuaisti, makuaisti sekä tasapaino- ja tuntoaisti. Aistitiedon häiriö voi esiintyä missä vain aisteistamme, yhdessä tai useassa aistissa saman aikaisesti. Aistitiedon häiriöissä on tärkeää, että lähi-ihmiset tiedostavat, huomioivat ja ennakoivat aistihäiriöitä (Arvio 2022, 30). Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten on usein vaikeaa luoda omatoimisesti aistikokemuksia ja hakeutua niihin, jolloin lähi-ihmisten tulisi tarjota säännöllisesti mahdollisuus eri aistikokemusten kokemiseen (Mäki 2008, 10).

Tarkasteltaessa kehitysvammaisuuteen liittyviä tutkimuksia, voidaan todeta niiden keskittyneen suurimmaksi osaksi lievemmin kehitysvammaisiin ihmisiin, jättäen ulkopuolelle kaikista vaikeimmin vammaiset. Vaikeimmin kehitysvammaisten voidaankin todeta olevan marginaalisoiduin vammaisryhmä tutkimustyössä. Esimerkiksi etnografisten tutkimuksien määrä vaikeimmin kehitysvammaisista ihmisistä on vähäistä. Tähän ovat voineet vaikuttaa vaikeimmin kehitysvammaisten haastava tulkitseminen, joka luo tutkijalle mahdottomaksi selvittää heidän subjektiivisia kokemuksiaan. (Mietola & Vehmas 2022, 21-22, 29.)

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset eivät kykene antamaan suostumustaan tutkimukseen osallistumisesta rajallisen ymmärtämisen kyvyn sekä puutteellisten kommunikointitaitojensa vuoksi. Tällöin törmätään tutkimuseettiseen pulmaan, toteavat Mietola ja Vehmas (2022, 50) omassa etnografisessa tutkimuksessaan vaikeimmin kehitysvammaisten arjesta ja ihmisyydestä. Mietola ja Vehmas (2022, 45, 50) selvittivät, ettei ole olemassa tutkimuseettisiä ohjeistuksia, jotka soveltuisivat täysi-ikäisen, mutta kognitiiviselta toimintakyvyltään alhaisen henkilön suostumuksen antoon. Edes tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistukset eivät käsitelleet tätä kysymystä. He kuitenkin nimittävät omassa etnografisessa tutkimuksessaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten tutkimustyötä tärkeäksi, sillä jos kukaan ei tuo heidän ääntään kuuluvaksi, ei se tule kuulluksi lainkaan. Myös Forster ja McDonald (2013) koh-

tasivat saman tutkimuseettisen pulman tutkiessaan vuorovaikutusmenetelmä HYP-toimintamallin käyttöä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden kanssa.

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset eivät ole pelkästään tutkimustyössä marginalisoiduin vammaisryhmä, vaan myös yhteiskunnallisesti. Vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä ei huomioida riittävästi alan keskeisissä teoreettisissa ja metodologisissa keskusteluissa tai empiirisissä tutkimuksissa. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten syrjintä ja huomiotta jättäminen ei jää vain ei-vammaisiin poliitikkoihin ja tutkijoihin, vaan koskettaa myös vammaisaktivisteja ja -tutkijoita. Ajatusmalli yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta edistää kehitysvammaisten ihmisten oikeuksia, ja tuo heidän omat mielipiteensä ja näkemyksensä esille. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä on kuitenkin vaikea selvittää, jolloin se asettaa heidät myös vammaispolitiikassa heikkoon asemaan. (Mietola & Vehmas 2022, 27.)

Tieto siitä, että vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset ovat marginalisoiduin vammaisryhmä niin vammaistutkimuksessa, kuin myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, nostivat tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön ajankohtaisuutta ja tärkeyttä yhä korkeammalle. Korttien kehittämisprosessissa tuli pohtia vaikeinta kehitysvammaisuutta tarkasti ja sitä, millä eri tavoin tämä voi vaikuttaa yksilön elämään. Korttien teossa otettiin huomioon etenkin tutkittua tietoa vaikeimmin kehitysvammaisten kognitiivisista kyvyistä ja valmiuksista, erilaisista aistitiedon häiriöistä sekä heidän vuorovaikutustaidoistaan ja lähi-ihmisten roolista vuorovaikutuksen mahdollistajina. Kognitiivisten kykyjen ja vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten aistillisuuden ymmärtäminen toimivat yhtenä kehittämisprosessin kulmakivinä.

4.1 Vaikeimmin kehitysvammaisen vuorovaikutus

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutus- ja kommunikointitaitoja tulee lähteä tarkastelemaan ihmisen kommunikointitaitojen kehittymisestä ja siitä, minkälaisia ei-kielisiä kommunikointikeinoja käytämme ennen kielen oppimista, tai kun kielenkehityksessä esiintyy vaikeuksia. Lisäksi kommunikointi ja vuorovaikutus, joka tapahtuu eri aistien kautta, on tärkeässä roolissa kommunikoitaessa vaikeimmin kehitysvammaisten, eli olemuskielisten ihmisten kanssa.

Lapsen varhaiset kommunikointitaidot luovat pohjan kielelliselle kehitykselle. Kielelliseen kommunikointiin tarvitaan kuitenkin kognitiivisia kykyjä, jotka tässä yhteydessä mahdollistavat kyvyn muistaa, päätellä loogisesti sekä jäsentää havaintoja. (Huuhtanen 2011a, 13.) Vaikeimmin kehitysvammaiset eivät useinkaan pääse kielellisen kommunikoinnin tasolle, vaan sen sijasta kommunikoivat ja ilmaisevat itseään varhaisen vuorovaikutuksen tasolla, olemuskielisin keinoin. Olemuskielisiä keinoja ovat elein, ilmein, äännein sekä kehonkielen avulla

kommunikointi. Keränen ym. (2022, 34) kuvaavat aistien merkitystä vuorovaikutuksessa, kommunikoitaessa varhaisen vuorovaikutuksen tasolla. Vuorovaikutustilanteet perustuvat paljon kosketukseen, mutta myös katseen ja kuulon käytöllä on suuri merkitys. Niiden avulla voidaan mallintaa toimintaa, mutta myös löytää yhteisiä mielenkiinnon kohteita ympäristöstä. Tärkeintä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ymmärtämisessä on antaa aikaa ja havainnoida kommunikoinnin ilmaisuja. (Kaski ym. 2013, 179). Vaikka vammaisella ihmisellä olisikin puheen viestien ymmärtämisessä haasteita, voi hän silti ymmärtää vuorovaikutustilannetta toisen ihmisen äänensävyn, läsnäolon, kosketuksen ja hyväksyvän ilmapiirin kautta (Keränen 2022, 23).

Koska useimmiten tuntemattomien ihmisten on vaikeaa, ellei lähes mahdotonta tulkita vaikeimmin kehitysvammaisten kommunikointia, on tämän helpottamiseksi luotu olemuskieliset ilmaisuni -havainnointilomake. Lomakkeen avulla tutun ihmisen on tarkoitus havainnoida kehitysvammaisen ihmisen kommunikoinnin merkityksiä ja kirjoittaa nämä ylös. Lomakkeelle kirjoitetaan mitä kehitysvammaisen henkilö tekee, eli millä tavoin hän ilmaisee itseään, mitä hän ilmauksellaan tarkoittaa ja mitä ulkopuolinen henkilö voi tilanteessa tehdä (Burakoff 2019a). Lomakkeen tietojen avulla tuntemattomalla ihmisellä on mahdollista ymmärtää olemuskielisiä ilmaisuja paremmin ja näin myös olemuskielisesti kommunikoiva välttyy turhalta väärinymmärretyksi tulemiselta.

4.1.1 Aistien merkitys vuorovaikutuksessa

Käytämme kaikkia aistejamme vuorovaikutus- ja kommunikointitilanteissa, mutta etenkin tunto-, näkö- ja kuuloaistimme ovat silloin erityisen herkistyneet vastaanottamaan toisen ihmisen lähettämiä viestejä (Mäki 2008, 11). Nämä aistit ovat tämän kehittämispohjaisen opinäytetyön kannalta oleelliset, pohdittaessa aistien merkitystä olemuskielisten ihmisten vuorovaikutuksessa.

Jos ihmisellä on jokin aistitiedon häiriö, on hänen kanssaan vuorovaikutustilanteessa olevan henkilön tärkeä tiedostaa nämä häiriöt ja arvioida minkä aistien kautta on mahdollista luoda parhain yhteys. Yhteistä tietoa ja läheisyyden kokemusta voidaan luoda niiden aistien kautta, joissa häiriötä ei ole. Kaikki aistit tukevat toisiaan, jolloin vuorovaikutustilanteissa lähetettyjen viestien on mahdollista tulla ymmärretyiksi toimivien aistien kautta. Ihmisen kiinnostusta ja tietoisuutta omaa ympäristöä kohtaan voidaan lisätä tarjoamalla erilaisia aistikokemuksia. Kun kiinnostus on saatu herätettyä, on myös vuorovaikutukseen pääseminen ja yhteyden löytäminen mahdollisempaa. Kun päästään keskinäiseen yhteyteen, voidaan vuorovaikutuksesta alkaa luomaan monipuolisempaa. (Burakoff 2021a.)

Vuorovaikutusta aistitiedon häiriöstä kärsivän ihmisen kanssa tukevat mm. kiireettömyys ja rauhallinen ympäristö, eri aistien aktivoiminen, kontaktiin pyrkiminen parhaiten toimivan aistin kautta, reaktioiden tarkkaileminen, tutun myönteisen ja miellyttävän aistikokemuksen

toistaminen yhä uudelleen ja uudelleen sekä vuorovaikutushetken sopiva kesto (Burakoff 2021a).

Vaikka henkilöllä olisi aistitiedon häiriöitä, on kosketus- eli tuntoaistimme useimmiten kehittynyt jo varhaislapsuudessa. Tuntoaistista muodostuukin usein vahvin aistimme, jonka avulla saadaan tietoa ja kokemuksia ympäristöstä sekä luodaan yhteyttä toisiin. Tuntoaisti auttaa erilaisissa toiminnoissa suoriutumisessa, mutta auttaa myös koko hermoston toiminnan jäsentymisessä. (Keränen ym. 2022, 12, 15.) Kosketuksen avulla luodut läheisyyden kokemukset kuuluvat osaksi luonnollisia vuorovaikutustilanteita ja vahvistavat keskinäistä tunnesidettä. Kosketuksella voidaan viestiä monia eri asioita: kosketus voi lohduttaa tai rauhoittaa, mutta myös rohkaista mukaan yhteiseen toimintaan. Kosketuksen avulla kommunikoitaessa, tulisi havainnoida tarkasti toisen henkilön suhtautumista kosketukseen ja kokeilla erilaisia keinoja jakaa läheisyyttä. (Burakoff 2018.)

Näköaistin avulla ihminen kykenee tunnistamaan ympäristöönsä sekä ennakoimaan ja reagoimaan ympäristön tapahtumia. Suurin osa aistitiedosta käsitellään näköaistin avulla. Näköaistin avulla selviytymistä on mahdollista helpottaa erilaisten värien ja kontrastien avulla. Värit ja kontrastit auttavat nähdyn asian hahmottamisessa sekä näönkäytön aktivoimisessa. Näköaistia on tärkeää kehittää motivoimalla aistitiedon häiriöstä kärsivää henkilöä käyttämään näköaistiaan erilaisin tavoin (Keinänen ym. 2022, 15-17.) Jos henkilöllä on näköaistin häiriöitä, keho- kontakti, kosketus ja erilaiset äänensävyt auttavat häntä ymmärtämään toisen henkilön tunnemaailmaa (Burakoff 2021b).

Suurin osa kommunikoinnista tapahtuu äänen ja puheen välityksellä, jolloin kuuloaistilla on erityisen tärkeä rooli vuorovaikutustilanteissa. Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset osallistuvat kommunikointiin omalla ääntelyllään, jolloin on tärkeää, että myös keskustelun toinen osapuoli käyttää vastaavaa ääntelyä. Kuuloaistin avulla hahmotetaan ympäröivää maailmaa ja voidaan huomioida toisen ihmisen äänensävyjä sekä tulkita vuorovaikutustilanteita. Myös vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset hahmottavat ympäröivää maailmaa kuulonsa avulla ja tutustuvasti kuullut äänet alkavat lopulta saamaan omanlaisiaan merkityksiä, esimerkiksi oman nimen kuuleminen. Kuuloaistia on mahdollista kehittää, tarjoamalla toistuvasti erilaisia kuuloaistimuksia. Yhteisesti jaetut aistikokemukset voivat herättää mielenkiinnon toista ihmistä ja yhteistä vuorovaikutusta kohtaan. Yhteisiä kuuloaistimuksia voidaan saada esimerkiksi taputtamalla yhdessä, tuottamalla yhdessä erilaisia rytmejä ja ääniä sekä tutustumalla ympäristössä oleviin erilaisiin ääniin ja niiden lähteisiin. (Burakoff 2019b.)

4.1.2 Lähi-ihmisen merkitys vuorovaikutuksessa

Kehitysvammaiset lapset ovat riskiryhmässä vuorovaikutuksen kehityksessään heidän heikompien kontaktinottotaitojensa vuoksi. Vanhempien kontaktiyritysten koetaan vähentyvän, kun

lapsella on haasteita vastata aikuisen vuorovaikutukseen. Tällöin lapsi tarvitsee aikuisen toistuvaa ja säännöllistä tukea ja ohjausta vuorovaikutukseen pääsemisessä. Aikuista tulisi ohjata tiedostamaan erilaisia vuorovaikutustapoja ja sitä, että lapsi osallistuu vuorovaikutukseen kaikilla omilla keinoillaan. Lapsen vuorovaikutuskeinoja voivat esimerkiksi olla kosketus, ääntely sekä kehon liikkeet. Vuorovaikutussuhteen pyrkimyksenä tulisi olla yhteiseen dialogiin pääseminen, joka vaatii vanhemmalta kykyä havaita ja tulkita lapsen tunnetiloja, mutta myös kykyä tunnistaa niitä asioita, jotka innostavat lasta dialogiin. (Överlund 2011, 29, 31.) Työskenneltäessä kehitysvammaisten ihmisten kanssa, sanallisen ilmaisun merkitys pienenee, sillä dialogiin pääseminen ja yhteisen ymmärryksen löytäminen vaativat usein erilaisia kommunikoinnin apuvälineitä ja ilmaisuiden mukauttamista. Vuorovaikutuksessa vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa kosketuksen merkitys korostuu, jolloin työntekijän lähestymistavan tulisi olla aistitoiminnot huomioon ottavaa (Keränen 2022, 24).

Etenkin vaikeimmin kehitysvammaisista puhuttaessa, voidaan nostaa esiin Huuhtasen (2011, 12-13) ajatuksia kommunikoinnista. Hän toteaa yleisenä luulona olevan, etteivät puhumattomat ihmiset kommunikoisi. Mutta ennemmin tulisi ajatella sitä, miten ympäröivä maailma ei pysty tulkitsemaan puhumattoman ihmisen kommunikointia. On äärettömän tärkeää, että eikielellisesti kommunikoivalla henkilöllä on ympärillään hänet tuntevia ihmisiä, jotka myös ymmärtävät hänen kommunikointitapaansa (Martin, O'Connor-Fenelon & Lyons 2012).

Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoidessa olemuskielellä, kaiken toiminnan ja vuorovaikutuksen perusedellytyksenä toimii tulkinta, jota ulkopuolinen henkilö heidän kommunikointialoitteistaan tekee. Kuten muillakin elämänsä osa-alueilla, on lähi-ihmisen roolina tukea vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä vuorovaikutukseen pääsemisessä ja sosiaalisten suhteiden luomisessa. Kaikilla on oikeus vuorovaikutukseen ja kaikki kykenevät vuorovaikutukseen omalla tavallaan, jos vain saavat oikeanlaista tukea siihen, niin työntekijöiltä, muilta lähi-ihmisiltä, kuin myös yhteiskuntatasolla kehitysvammahuollon käytännöistä. (Miettola & Vehmas 2022, 74, 111.) Vammaisen henkilön kommunikointikyvyt eivät välttämättä muutu huomattavasti, mutta kun hänen ympärillään olevat ihmiset oppivat tulkitsemaan ja ymmärtämään häntä paremmin, avautuu hänelle mahdollisuus ilmaista itseään monipuolisemmin ja sitä kautta myös kehittyä (Keränen 2022, 25).

Omiaan, kuin myös vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen kommunikaatiotaitoja on mahdollista kehittää, mutta tämä vaatii kehitysvammaisen ihmisen pienimpienkin kommunikointialoitteiden tunnistamista ja niihin oikealla tavalla vastaamista. (Kaski ym. 2013, 179-180.) Myös Miettola ja Vehmas (2022, 63) huomasivat tutkimuksessaan, kuinka tärkeää omien tulkintatapojen kehittäminen on vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa kommunikoidessa. Tämän taidon kehittyessä, oppii huomioimaan ja ymmärtämään paremmin eroja ja erilaisia merkityksiä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten asennonmuutoksissa, ilmeissä sekä eleissä, joiden

avulla he kommunikoivat. Kasken ym. (2013, 180-181) mukaan kommunikointi- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelemisen kulmakivinä toimivat säännöllisyys, johdonmukaisuus sekä pyrkimys saavuttaa vuorovaikutustilanteessa samanarvoista ja vastavuoroista kommunikointia.

Martin ym. (2012) toteuttivat Irlannissa tutkimuksen työntekijöiden kokemuksista työskentelystä esikielellisesti kommunikoivien kehitysvammaisten kanssa. Tutkimus käsitteli kommunikointi- ja vuorovaikutussuhteen luomista. Tutkimustulokset kokoavat mielestäni täydellisesti asioita, joita vaikeimmin kehitysvammaisten kommunikoinnista ja heidän kanssaan vuorovaikutuksessa olemisesta tulisi tietää.

Tutkimustuloksista selviää vuorovaikutussuhteen luomisen pohjana toimivan asiakkaan tunteminen. Työntekijät painottivat asiakkaan yksilöllistä kohtaamista sekä kokonaisvaltaista tuntemista. Tuntemisella he tarkoittivat mm. asiakkaan historiaan, perhetaustaan, käyttäytymiseen, fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin sekä mielenkiinnon kohteisiin tutustumista. Työntekijät kokivat asiakkaan yksilöllisen kohtaamisen helpottavan, kun he tuntevat asiakkaansa kunnolla ja tämän taas edesauttavan vuorovaikutussuhteen luomisessa ja sopivan kommunikointitavan löytämisessä. (Martin ym. 2012.)

Tutkimukseen osallistuneet työntekijät totesivat oman kommunikointitavan mukauttamisen asiakkaan kommunikointitapaa vastaavaksi helpottavan vastavuoroisuuden löytämistä, kuin myös asiakkaan viestien ymmärtämistä. Tutkimuksessa todettiin asiakkaan tuntemisen kokonaisvaltaisesti ja huomioimisen yksilöllisesti olevan osaamista, jota ei voi oppia kirjoista, vaan se opitaan omien sekä jaettujen kokemusten kautta. Työntekijät kokivatkin tärkeäksi keskustella työyhteisössä kokemuksistaan ja vertailla niitä, jotta riski asiakkaiden kommunikointialoitteiden väärintulkinnasta pienentyy. (Martin ym. 2012.)

Työntekijät sanoittivat myös kommunikointitilanteiden epäonnistumisia, ja sitä, että näistä tilanteista tulisi oppia. Epäonnistuneet tilanteet ja jaetut kokemukset mahdollistavat toimivan kommunikaation löytymisen. Kommunikointitilanteita tulisi mahdollistaa toistuvasti, jotta niistä muodostuisi asiakkaan näkökulmasta ennalta-arvattavia ja turvallisia. Toistuvasti tapahtuva toiminta luo asiakkaalle turvallisuuden tunnetta sekä tunnetta siitä, että työntekijä ymmärtää häntä ja on läsnä häntä varten. Tämä myös mahdollistaa työntekijän kehittymisen vuorovaikutusosaajana. Työntekijät kokivat yhteisesti jaettujen kokemusten olevan kommunikaation pohjana ja mahdollistavan vuorovaikutussuhteen syventymisen. (Martin ym. 2012.)

Yhteinen hetki -korttien kehittämisessä on tärkeää tunnistaa lähi-ihmisten rooli vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuskumppaneina ja vuorovaikutuksen mahdollistajina. Ilman lähi-ihmisiä, vaikeimmin kehitysvammaisten vuorovaikutukselliset tarpeet eivät voi täyttyä. Toisaalta ilman vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten esimerkkiä, eivät myöskään lähi-ihmiset voi oppia olemuskielistä kommunikointia. Kortit painottavat yhteiseen vuorovaikutukseen, vuorotteluun, yhteyden löytämiseen ja dialogiin pääsemiseen, johon tarvitaan aina kaksi osapuolta. Korttien vuorovaikutushetkien ohjeistuksissa puhutellaan lähi-ihmistä,

sillä hän toimii vuorovaikutushetkien aloittajana ja mahdollistajana. Ohjeistuksissa lähi-ihmistä ohjeistetaan vuorovaikutuksen aloittamiseen ja vaikeimmin kehitysvammaisen kumppain vuorovaikutusaloitteiden tunnistamiseen sekä niihin vastaamiseen. Vaikka korteissa puhutellaan lähi-ihmistä, toimivat lähi-ihminen ja kehitysvammaisen ihminen silti tasa-arvoisina vuorovaikutuskumppaneina toisilleen.

5 Puhevammaisuus

Puhevammaisuudesta puhutaan silloin, kun ihmisellä on haasteita vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa, puheen ymmärtämisessä sekä tuottamisessa. Puhevammaisuudesta voidaan puhua kirjona, sillä puhevammaisuus ilmenee monin eri haastein. Puhevammaisuus ei ole yksittäinen diagnoosi, vaan haasteet voivat johtua monista eri syistä, kuten vammautumisesta tai sairastumisesta. Puhevammaisuus voi myös olla synnynnäistä tai kehityksellistä. (Tikoteekki 2022b.) On katsottu, että noin 60 prosentilla kehitysvammaisista ihmisistä on jonkin asteisia puheen tai kommunikoinnin haasteita, ja noin 30 prosenttia kehitysvammaisista ihmisistä ei pärjää riittävästi vuorovaikutustilanteissa pelkän puheen avulla (Kaski ym. 2013, 131).

Puhevammaisen ihmisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin onnistumisen kulmakiviksi voidaan nostaa läheisten tuki. Puhevammaisen henkilön lähi-ihmisillä tulisi olla tarpeeksi osaamista ja taitoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista tai kommunikoinnin apuvälineistä, joiden avulla puhevammaisen voi ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi. (Tikoteekki 2022b.) Puhevammaisella ihmisellä tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet päästä vuorovaikutukseen ja saada kommunikointitarpeensa tyydytettyä. Sillä, mitä kommunikointikeinoa puhevammaisen käyttää, ei pitäisi olla tässä asiassa merkitystä. (Huuhtanen 2011a, 19.)

Kommunikoinnin perustuslaissa (Keränen ym. 2022, 32; Brady ym. 2016, 123), joka luotiin ensimmäisen kerran vuonna 1992 ja päivitettiin vuonna 2016, kuvataan puhevammaisten ihmisten kommunikoinnin oikeuksia viidentoista oikeuden kautta:

1. oikeus sosiaaliseen vuorovaikutukseen, sosiaalisen läheisyyden ylläpitämiseen ja ihmissuhteiden rakentamiseen.
2. oikeus kieltäytyä asioista, joita ei halua.
3. oikeus pyytää haluamiin asioita.
4. oikeus ilmaista mieltymyksiään ja tunteitaan.
5. oikeus tehdä valintoja mielekkäistä vaihtoehdoista.
6. oikeus kommentoida ja jakaa mielipiteitä.
7. oikeus pyytää ja antaa tietoa päiväjärjestyksessä ja ympäristössä tapahtuvista muutoksista.
8. oikeus saada tietoa omaa elämää koskevista ihmisistä ja tapahtumista.
9. oikeus saada kuntoutusta kommunikointitaitojen vahvistamiseksi.
10. oikeus saada vastaus kaikkeen ilmaisuunsa riippumatta siitä, pystytäänkö toive täyttämään vai ei.
11. oikeus käyttää joka hetkessä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin ja muun apuvälineteknologian palveluja ja välineitä.
12. oikeus olla sellaisissa sosiaalisissa ympäristöissä, jotka tukevat hänen kommunikointiaan täysivaltaisena

kommunikointikumppanina vertaisten ja muiden ihmisten kanssa. 13. oikeus tulla kohdelluksi arvokkaasti ja tulla puhutelluksi kunnioittavasti ja kohteliaasti. 14. oikeus tulla puhutelluksi suoraan, eikä niin, että hänen puolesta puhutaan tai että hänestä puhutaan kolmannessa persoonassa hänen läsnä ollessaan. 15. oikeus osallistua selkeään, merkitykselliseen, kulttuurillisesti ja kielellisesti tarkoituksenmukaiseen kommunikointiin.

5.1 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

Puhetta tukevalla ja korvaavalla kommunikoinnilla tarkoitetaan AAC-menetelmiä (Augmentative and Alternative Communication). Näitä voivat olla erilaiset keholliseen ilmaisuun perustuvat kommunikoinnin keinot tai erilaiset kommunikoinnin apuvälineet (Launonen, Neuvonen, Savolainen 2022, 294). Keholliseen ilmaisuun perustuvia kommunikointikeinoja kutsutaan ei-avusteisiksi puhetta tukeviksi ja korvaaviksi keinoiksi. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa viestitään ilman apuvälineitä, tuottaen viestit itse. Kommunikoinnin apuvälineiden käyttö taas kuuluu avusteiseen puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. (Launonen ym. 2022, 295.) Kommunikoinnin apuvälineinä voidaan tarkoittaa mm. kuva- ja esinekommunikointia, kirjoittamista ja piirtämistä, kommunikointikansioita, kommunikointiohjelmia tietokoneelle, kuvatauluja, puhelaitteita sekä ääniproteeseja ja äänen vahvistimia. Keholliseen ilmaisuun perustuvina viestintäkeinoina voidaan luetella tukiviittomat, eleet ja olemuskieli sekä kosketusviestintä. (Papunet 2021; Papunet 2022.)

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja käyttävät ihmiset voidaan jaotella kolmeen ryhmään: tukikieliryhmään, ilmaisukieliryhmään sekä korvaavan kielen ryhmään. Jaottelu tehdään sen perusteella, mikä tehtävä tukevilla ja korvaavilla keinoilla on viestinnässä. (von Tetzchner & Martinsen 1999, Launosen ym. 2022, 294 mukaan). Tukikieliryhmään kuuluvat ihmiset, joiden pääasiallinen ilmaisukieli on puhuttu kieli. Heidän on vain ajoittain vaikea selviytyä kommunikointitilanteista pelkästään puhutulla kielellä. Tukikieliryhmään kuuluvat ihmiset tarvitsevat kommunikointitilanteisiin puhetta tukevia keinoja. Ilmaisukieliryhmään kuuluvat ihmiset ymmärtävät toisten puhetta, mutta eivät kykene itse kommunikoimaan puheen avulla. He tarvitsevat omaan viestimiseensä puhetta korvaavia keinoja. Korvaavan kielen ryhmään kuuluvat ihmiset eivät kykene itse kommunikoimaan puheella, mutta eivät myöskään ymmärtämään toisen puhuttua kieltä. He tarvitsevat kaikissa kommunikointitilanteissa puhetta korvaavia keinoja. (Launonen ym. 2022, 294.)

Puhevammaisen ihmisen voi olla vaikea hyväksyä uutta puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointikeinoa. Tässä asiassa lähi-ihmisten rooli kannustajina ja tukijoina korostuu. Lähi-ihmisten tulisi osoittaa hyväksyntänsä ja rohkaista kommunikoimaan. Heidän tulisi osoittaa olevansa käytettävissä ja läsnä. Mutta toisaalta lähi-ihmisiltä tulisi löytyä myös motivaatiota uuden kommunikointitavan omaksumiseen ja opetteluun, jotta vastavuoroinen kommunikointi

mahdollistuu. (Huuhtanen 2011b, 55.) Kaski (2013, 179) toteaa, että vaikeimmin kehitysvammaisilla ihmisillä on heikot edellytykset oppia sanallista kommunikointia, jonka vuoksi yksilöllisen kommunikointimenetelmän löytäminen on tärkeää. Lisäksi Rätty ja Tolvanen (2008, 150) mainitsevat vammaistyön näkökulmasta tärkeänä erityisosaamisena olevan kyvyn käyttää yleisimpiä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä, apuvälineitä ja laitteita, tuntee niiden jakelukanavat sekä osata ohjata ja neuvoa niiden huollossa.

Kaikissa vuorovaikutustilanteissa on tärkeää huomioida Tieto- ja kommunikaatiokeskus Tiko-teekin luoma LOVIT-muistisääntö. Etenkin, jos keskustelukumppanilla on laajoja kommunikoinnin vaikeuksia, kuten vaikeimmin kehitysvammaisilla on yleisesti katsottu olevan. LOVIT-muistisääntöjä noudattamalla työntekijä vahvistaa omaa vuorovaikutusosaamistaan ja mahdollistaa onnistuneen vuorovaikutuskokemuksen myös puhevammaiselle ihmiselle.

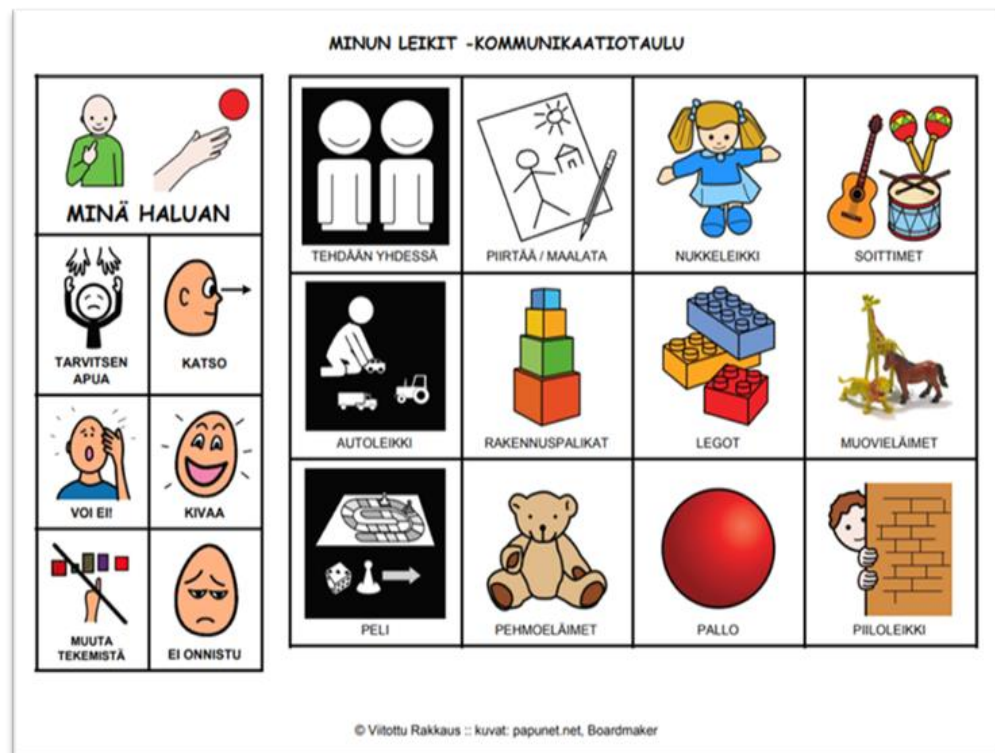
Martikainen (2020a) kuvailee LOVIT- muistisäännöllä tarkoitettavan läsnäoloa, odottamista, vastaamista, ilmaisun mukauttamista sekä tarkistamista. Läsnäololla tarkoitetaan vuorovaikutushetken pysähtymistä sekä oman olemuksen avulla läsnäolon ja kiinnostuksen ilmaisemista vuorovaikutuskumppanille. Odottamisella annat vuorovaikutuskumppanillesi tilaa ja aikaa vastata, mutta kykenet myös itse havainnoimaan esimerkiksi, milloin olla hiljaa. Vastaamalla osoitat keskustelukumppanillesi hänen ja hänen aloitteidensa olevan merkityksellisiä sinulle. Ilmaisun tukeminen vaatii työntekijältä kykyä heittäytyä tilanteeseen ja kohdata keskustelukumppani hänen ymmärtämällään kommunikointitavalla. Tällöin työntekijä vastaa keskustelukumppanilleen myös hänen käyttämällään kommunikointitavalla. Yhteisen kielen löytäminen on tärkeää. Tarkistamisella tarkoitetaan käytännössä tilanteen herkkää havainnointia ja sitä, onko yhteinen kommunikointikieli löytynyt. Tilanteen havainnoinnissa on myös tärkeää huomioida se, milloin on aika lopettaa vuorovaikutushetki. (Martikainen 2020a.)

5.1.1 Kuvat vuorovaikutuksessa

Kuvakommunikointi on osa visuaalisia kommunikaatiomenetelmiä. Kuvia voidaan käyttää kommunikoinnin tukemisessa monissa eri ympäristöissä, eri ikäisten ja kommunikointitaidoiltaan eri tasoisten ihmisten kanssa. Kuvat vuorovaikutuksen tukena sopivat niin taitaville puhujille, kuin myös varhaisella tasolla kommunikoiville. Kuvat visualisoivat vuorovaikutusta, eli tekevät tekemisen ja puheen näkyväksi. Kuvien avulla vuorovaikutuksen ymmärtäminen, ilmaiseminen ja muistaminen helpottuvat. Kommunikoitaessa vain puheen avulla, täytyy kommunikointikumppanin olla tarkkaavainen ja kyetä prosessoimaan kuulemaansa nopeasti. Kun taas käytetään puheen tukena myös kuvia, voidaan kuvat jättää näkyville, jolloin keskustelun sisäistämiseksi jää enemmän aikaa (Hodgdon 2006, Hepolan & Vaaraniemen 2012, 13 mukaan). Bondy ja Frost (2001) ovat todenneet tutkittuun tietoon perustaen, kuvien käytön osana kommunikointia tukevan puheen kehitystä. Kuvien käyttöä voidaan hyödyntää monipuolisesti. Niiden

käytön on katsottu tukevan mm. puheen vastaanottamista ja itseilmaisua, sosiaalisia tilanteita, toiminnanohjauksen, tarkkaavuuden ja käyttäytymisen säätelyä, sekä tunneilmaisua. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 10, 12.)

Kuvakommunikoinnissa on tärkeää varmistaa kuvien olevan riittävän yksinkertaiset ja selkeät, jotta ne ovat helposti tunnistettavissa ja ymmärrettävissä (Hodgdon 2006, Hepolan & Vaaraniemen 2012, 15 mukaan). Kuvia voidaan hyödyntää moniin erilaisiin tilanteisiin ja mukauttaa oman asiakasryhmän tarpeisiin sopivaksi. Kuvien avulla on mahdollista esimerkiksi strukturoida arkea ja toimintavaiheita, luoda sosiaalisia tarinoita tulevista toiminnoista, käyttää yksittäisiä kuvia puheen tukena tai kuvittaa ympäristöä. Kuvat sopivat mm. uutisten, tarinoiden ja laulujen kerrontaan tai pelien ja leikkien tueksi (kuvio 2). Kuvat visuaalisena kommunikatiivimenetelmänä mahdollistavat myös erilaisten kommunikointikansioiden ja tietoteknisten sovellusten käytön.

Kuvio 2: Minun leikit -kommunikaatiotaulu (Viitottu Rakkaus 2022)

Yhteinen hetki -korttien visuaalisessa suunnittelussa on otettu huomioon kuvakommunikaatio. Yhteinen hetki -korttien kuvituskuviksi on valittu kuvia, joita käytetään yleisesti esimerkiksi kommunikointikansioissa, toimintatauluissa sekä päiväjärjestyskuvina. Yhdessä tutkimalla kuvaa, voidaan herättää vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen mielenkiinto ja virittyä yhteiseen vuorovaikutushetkeen. Vähitellen, toistojen myötä, kortin kuva ja yhteisen hetken sisältö saattavat alkaa yhdistyä toisiinsa ja tietyistä kuvasta voi tulla sovittu merkki tietylle vuorovaikutushetkelle.

5.1.2 HYP-toimintamalli vuorovaikutuksessa

HYP-huomioivaa yhdessä oloa (HOP, Hanging Out Program - People at Risk of Isolation) on toimintamalli ja tapa olla vuorovaikutuksessa. HYP-toimintamallin avulla huomioidaan kaikista vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten tarpeita päästä vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa sekä saada mukavaa yhdessä oloa osakseen. Toimintamallin pyrkimyksenä on vähentää yksinäisyyttä. HYP-toimintamallin on kehittänyt australialainen puheterapeutti ja tutkija Sheridan Forster. (Tikoteekki 2021, 1.) Toimintamallin ideana on ottaa huomioon ne ihmiset, jotka jäävät tai joilla on riski jäädä ilman vuorovaikutusta. Näiden ihmisten kommunikointi- ja vuorovaikutustavat ovat niin yksilöllisiä ja hienovaraisia, että ulkopuolisen henkilön on vaikea tulkita heidän viestejään. He voivat jäädä ilman vuorovaikutusta myös siksi, koska eivät osaa itse aloittaa vuorovaikutusta tai saada sitä jatkumaan. HYP-toimintamallin mukaan kaikilla on oikeus päästä vuorovaikutukseen ja löytää yhteys toiseen ihmiseen. (Forster 2014, 3-4.)

Työntekijöiden ja muiden lähi-ihmisten roolina on huolehtia, että vaikeimmin kehitysvammaisilla ihmisillä on samanlaiset mahdollisuudet olla vuorovaikutuksessa, kuin muillakin ihmisillä. Tämä kuitenkin vaatii myös lähi-ihmisten oman osaamisen vahvistamista. Lähi-ihmisten tulee osata mukauttaa omaa kommunikointitapaansa niin, että se vastaa vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen kommunikointia. Toimintamallia toteuttavilla lähi-ihmisillä tulisi olla havainnointi- sekä heittäytymiskykyä, sillä vuorovaikutustilanteissa on tärkeää päästää irti omista totutuista kommunikointitavoista ja sen sijasta havainnoida minkälaiset vuorovaikutustavat ovat mielekkäitä ja toimivia vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen näkökulmasta. (Forster 2014, 4-5.)

Forsterin (2014, 3) HYP-oppaasta saadaan selville, ettei toimintamalli noudata tiukkoja raameja, vaan sen sijaan tulisi omaksua toimintamallin tausta-ajatukset, joita kuvataan HYP-aseteena. HYP-asete on yksinkertainen: ”*jokainen ihminen tarvitsee vuorovaikutusta toisten kanssa*”. Toimintamallin toteuttamisen kuvataan olevan myös yksinkertaista. Tähän vaaditaan ainoastaan kymmenen minuuttia täyttä läsnäoloa, jonka tavoitteena on mukava yhdessä-olo.

Toimintamallin mukaisia HYP-hetkiä lähdetään toteuttamaan jäljittelemällä vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevan kehitysvammaisen kumppanin toimintaa. Esimerkiksi, jos hän liikuttaa itseään, lähi-ihminen liikkuu samalla tavalla. Toiminnan aikana havainnoidaan koko ajan sitä, miten tukea tarvitseva kehitysvammaisen kumppani reagoi vuorovaikutukseen ja millaista keskinäinen vuorovaikutus on. Jäljittelyn sijasta lähi-ihminen voi myös itse aloittaa tekemään erilaisia asioita ja havainnoida miten tukea tarvitseva kumppani vastaa näihin. (Forster 2014, 5.) Esimerkiksi, kumppanina voi olla henkilö, joka ei juuri liiku, ääntele tai tee muuta, mihin olisi helppo lähteä jäljittelemällä mukaan. Lähi-ihminen voi tällöin omalla toiminnallaan rohkaista kehitysvammaista kumppania lähtemään vuorovaikutukseen mukaan. Lähi-ihminen voi käyttää kumppanin rohkaisuun esimerkiksi kosketusta tai ääntelyä.

HYP-hetkien jälkeen olisi aina hyvä varata muutama minuutti aikaa seurantalomakkeen (kuvio 4) täyttämiseen ja näin ollen HYP-hetken dokumentoimiseen. Valitun ajanjakson jälkeen seurantalomakkeista tehdään kooste. Koosteen avulla pystytään seuraamaan HYP-hetkien vaikuttavuutta ja edistystä, mutta samalla myös jakamaan esimerkiksi muille työryhmän jäsenille tärkeää tietoa kehitysvammaisesta kumppanista ja hänen vuorovaikutustavoistaan. (Forster 2014, 7.)

Nimi: *Anita*
 Lomakkeen täyttäjän nimi: *Jussi*
 Päivämäärä: *6.4.2013*
 Kellonaika: *14.00*
 Paikka: *Anitan huone*

Mitä tapahtui?
Anita oli aluksi uninen. Pidimme toisiamme tiukasti käsistä kiinni. Taputin myös hänen käsiinsä rytmikkäästi.

Mikä sujui hyvin?
Hän virkistyi vähitellen ja näytti iloiselta, kun taputin hänen käsiään ja poskiaan rytmikkäästi.

Mikä ei sujunut?
Katsekontakti, sanalliset houkutteluni.

Mitä kokeilen seuraavalla kerralla?
Niin paljon tuntoaistivirikkeitä kuin mahdollista. Anita tarvitsee toisen ihmisen kosketusta (tietenkin hänelle sopivasti ja kunnioittavasti).

Seurantalomake täytetään jokaisen HYP-kerran jälkeen.

Kuvio 3: Esimerkki täytetystä HYP-koostelomakkeesta (Forster 2014)

Martikaisen (2020b, 60) mukaan HYP-toimintamallin käyttöä on tutkittu vain vähän, mutta ammattilaisten kokemusten ja havaintojen mukaan, HYP:n käytöllä on positiivisia vaikutuksia vuorovaikutukseen pääsemisessä. HYP:n käyttö on mm. näyttänyt lisännen olemuskielellä kommunikoivien ihmisten vuorovaikutusaloitteita, sekä auttanut ammattilaisia ymmärtämään paremmin olemuskielellä kommunikoivien vuorovaikutustapoja.

Forster ja McDonald (2013) tutkivat HYP-toimintamallin käyttöä kehitysvammaisten palveluissa. Tutkimukseen osallistui kahdeksan paria. Parit muodostuivat siten, että toinen pareista oli vaikeimmin kehitysvammainen ihminen ja toinen kehitysvammaisten palveluiden työntekijä. Tutkimuksessa parit käyttivät vähintään kerran viikossa, kahdeksan viikon ajan HYP-toimintamallia kymmenen minuutin ajan. Forster ja McDonald (2013) kuvasivat tuloksien yhteenvedossaan työntekijöiden kommunikointikykyjen parantuneen. Työntekijät kykenivät jakamaan paremmin kommunikoinnista syntyneitä haasteita, taitoja ja tavoitteita. He kertoivat oppivansa tuntemaan asiakkaansa paremmin, viettäessään heidän kanssaan enemmän aikaa. Tulokset osoittivat myös, että vaikeimmin kehitysvammaisten asiakkaiden elämänlaadun voitiin katsoa parantuneen joiltain osin. Tätä tulosta tukivat myös työntekijöiden ajatukset asiakkaistaan. Työntekijät sanoittivat asiakkaidensa tunnetta siitä, että heillä on joku kenen kanssa keskustella. Lisäksi työntekijät mainitsivat asiakkaiden osallistumisen lisääntyneen ja palvelukeskukseen ilmapiirin olevan mahtava. Tutkimusyhteenvedossaan Forster ja McDonald (2013) totesivat olevan aiheellista tutkia vielä mm. millaisia eroja tutkimustuloksiin tulee, kun kehitysvammaisuuden aste vaihtelee ja miten työntekijöiden käyttäytyminen muuttuu HYP-toimintamallin käytön edetessä.

6 Kehittämistyön prosessi

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön lähtökohtina toimivat innovatiivisuus, joka kumpuaa omista valmiuksista, kyvyistä sekä taidoista. Kehittämislunontaisen opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää omalle ammattialalle jotakin uutta, jolle on katsottu olevan tarve. Kehittämisprosessia tehtäessä onkin hyvä tarkistaa jo aiemmin toteutetut vastaavat kehittämistyöt, sillä samaa työtä ei kannata tehdä kahdesti. Lisäksi on tärkeää kartoittaa kehittämistyön kohderyhmää ja todellista tarvetta. Näiden pohjalta voidaan lähteä pohtimaan, miten toivottuun ongelmaan kehitetään ratkaisu ja minkälainen merkitys tällä olisi kohderyhmälle. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 27, 32.) Kehittämispohjaisena opinnäytetyönä tuotettujen vuorovaikutuskorttien tarve nousi esille opinnäytetyön tekijän omista kokemuksista kohderyhmän kanssa työskentelystä ja niistä havainnoista, ettei tarpeeseen ollut vielä kehitetty sopivia keinoja.

Kehittämispohjaisena opinnäytetyönä tuotetut vuorovaikutuskortit ja niiden kehittämisprosessi lukeutuvat luovaan ongelmanratkaisuun. Moilanen, Ojasalo & Ritalahti (2015, 158-159) kuvaavat luovan ongelmanratkaisun olevan prosessi, joka vaatii kykyä ja uskallusta havaita

asioita uudelta katsontakannalta. Luovan ongelmanratkaisun prosessiin kuuluvat mm. ongelman tai parannusmahdollisuuksien havaitseminen ja tosiasioiden tunnistaminen, visioiminen ja ideoiden tuottaminen, tavoitteellisuus, arvioiminen, ratkaisun valitseminen ja hyväksyttäminen sekä suunnitellun asian toteuttaminen.

Luovan ongelmanratkaisun lisäksi tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön prosessia toteutettiin spiraalimallin mukaisesti. Spiraalimallin mukainen kehittäminen kulkee kehämäisesti kehittämistyön suunnittelusta toimintaan, toiminnasta havainnointiin ja havainnoinnista arviointiin. Tämän jälkeen kehän kulkeminen aloitetaan alusta, ja jatketaan jo kehitetyn tuotteen edelleen kehittämistä. Mallissa tunnistetaan kehittämistyöhön mahdollisesti vaikuttavat inhimilliset ja sosiaaliset tekijät sekä eri toimijoiden asiantuntijuus ja työskentelyn moniuloitteisuus. Spiraalimallin mukainen prosessi antaa kehittämistyölle tilaa muuttua, tarkentua ja kehittyä itse prosessin aikana. Tämä korostaa reflektiivisyyden, arvioinnin ja vuorovaikutuksen tärkeyttä prosessissa. (Salonen 2013, 14-16.)

6.1 Kehittämismenetelmät

Kehittämispohjaisessa opinnäytetyössä käytettyjä menetelmiä olivat benchmarking-menetelmä eli vertaisarviointi sekä dialoginen keskustelu. Vertaisarviointi perustuu vahvasti tuotoksen itsearviointiprosessiin ja dialogisen keskustelun menetelmä yhteiskehittämiseen. Molemmat kehittämismenetelmät soveltuivat käytettäväksi spiraalimallin mukaisessa kehittämis-toiminnassa. Spiraalimallin mukaisen kehittämistoiminnan lähtökohtina toimivat jatkuvasti tapahtuva tuotoksen arviointi, yhdessä prosessiin osallistuvien kanssa. Airaksisen, Kostamon ja Vilkan (2022, 8) toteamaa voidaan soveltaa spiraalimallin mukaiseen kehittämistoimintaan sillä, heidän mukaansa kehittämistoiminnassa korostuvat mm. yhteiskehittäminen niin tuotoksen tulkitsemisessä kuin arvioinnissa sekä prosessin eteneminen vaiheittaisesti ja reflektiivisesti.

Benchmarkingin eli vertaisarvioinnin avulla pyritään toteuttamaan kriittistä itsearviointia ja oppimaan muilta, vertaamalla omaa tuotetta, palvelua tai toimintatapaa muihin vastaaviin jo markkinoilla menestyneisiin tuotteisiin, yrityksiin tai palvelumuotoihin. Vertaisarvioinnin itsearviointiprosessissa on tarkoitus huomioida oman toiminnan heikkoudet ja saada uusia ideoita toiminnan kehittämiseen. Itsearviointiprosessin onkin tärkeää mm. luoda uusia ajatuksia ja rohkeutta asettaa korkeampia tavoitteita, käynnistää oppiminen ja muutos sekä sitouttaa kehittämiseen ja sen haasteisiin. (Moilanen ym. 2015, 43; Niva & Lahtinen 2021, 8.) Kehittämispohjaisen opinnäytetyön ideointi, suunnittelu ja toteutus vaativat kokonaisuudessaan paljon vastaaviin jo olemassa oleviin tuotteisiin ja konsepteihin tutustumista, eli erilaisiin sosiaali- lla käytettyihin kortteihin.

Vertaisarvioinnin avulla pyrittiin luomaan omaan tuotokseen innostava ulkomuoto sekä luomaan tuotoksesta mahdollisimman yksinkertainen, jotta sen käyttöönotto olisi kutsuvampaa.

Vertaisarviointia tehtiin monista eri korteista, jotka olivat suunniteltu erilaisiin asiakastarpeisiin. Vertaisarviointia tehdessä havainnoitiin useiden erilaisten korttien käytettävyyttä ja omaan tuotteeseen mahdollisesti soveltuvia yksityiskohtia. Arviointia tehtiin mm. lapsille suunnatuista tunnetaitokorteista, tunnuseikkailukorteista, toiminnallisia ja hauskoja harjoituksia sisältävistä korteista sekä lasten rauhoittumiskorteista. Vertaisarvioinnissa huomioitiin korttien visuaalisuutta, niin kuvituksen, värityksen kuin myös tekstin asettelun ja muodon näkökulmista. Lisäksi huomioitiin korttien ohjeistuksellisia sisältöjä ja sitä, kuinka hyvin niitä oli mahdollista mukauttaa erilaisiin tilanteisiin ja erilaisia ihmisiä varten.

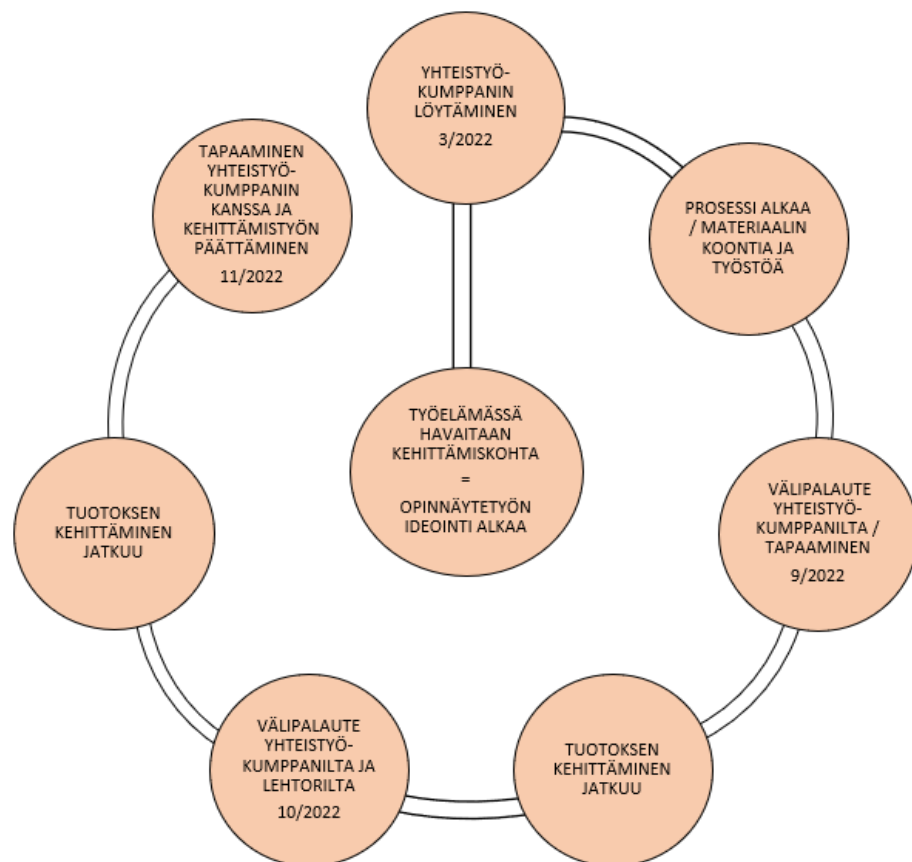
Vertaisarvioinnin avulla havainnoitiin etenkin sitä, miten korttien ohjeistuksellista sisältöä oli kuvattu ja kirjoitettu niin kortteihin, kuin myös niiden käyttöohjeisiin. Joidenkin vertaisarvioitujen korttien ohjeistukset vaikuttivat monimutkaisilta ja vaativat useamman kerran läpi lukemista. Korttien ohjeistuksissa oli kuvattu ikään kuin montaa eri asiaa samassa kortissa tai laitettu korttiin useampi toiminnallinen ohjeistus. Tämä loi ohjeistuksista jonkin verran monimutkaisia, mutta vähensi myös omaa halua lähteä toteuttamaan korttien toimintaa itse asiakastyössä. Monimutkaiset ja pitkät ohjeistukset vaativat ensin kattavaa tutustumista korttien sisältöihin, jotta toimintaa on mahdollista ohjata itse. Omasta tuotoksesta haluttiin yksinkertainen ja sellainen, että toimintaa voidaan lähteä toteuttamaan heti, vaikka korttia lukisi vasta ensimmäistä kertaa. Lisäksi vertaisarvioituja kortteja oli värikoodattu eri teemojen mukaisesti. Tämä oli hauska toteutustapa ja loi korteista visuaalisesta houkuttelevampia. Värikoodeja oli kuitenkin paljon, joka loi sekavuutta niihin ja niiden käyttöön. Omaan tuotokseen otettiin kaksi eri värikoodia. Värikoodien avulla pyrittiin luomaan visuaalista vaihtelevuutta, mutta myös hyödyntämään värien merkitystä aistillisuudessa ja havainnoinnissa.

Dialogisen keskustelun menetelmää käytettiin koko kehittämisprosessin ajan. Dialoginen keskustelu tarjoaa kaikille kehittämistyöhön osallistuville mahdollisuuden avoimeen ja rehelliseen keskusteluun sekä yhdessä kehittämiseen, niin kehittämistavoissa kuin myös työn luonteen suunnittelussa. Dialogisen keskustelun periaatteissa korostuvat osapuolien kunnioitus toisia ja heidän näkemyksiään ja mielipiteitään kohtaan. (Loppela, Syvänen & Tikkamäki 2019, 176.) Dialogisen keskustelun avulla kaikkien kehittämiseen osallistuvien henkilökohtaiset näkemykset, ehdotukset sekä ammattiosaaminen tulivat hyödynnetyiksi. Dialoginen keskustelu mahdollisti yhteiskehittämisen, jonka avulla vuorovaikutuskorteista saatiin luotua niille asetettua tarkoitusta ja tavoitetta vastaava. Dialogista keskustelua ja yhteiskehittämistä kuvataan tarkemmin korttien kehittämisprosessin vaiheissa.

6.1.1 Kehittämistyön aloitus

Seuraavassa kuvataan tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön prosessia konkreettisesti. Opinnäytetyön ideointi alkoi työelämässä havaitusta kehittämiskohdasta ja halusta vaikuttaa tähän. Työn ideointi jatkui ajatuksentasolla aktiivisesti ja tutustumalla laajasti muihin vastaa-

viin tuotoksiin, eli tekemällä vertaisarviointia. Kun idea todettiin tarpeelliseksi, alkoi tarkentumaan kunnolla ja opinnäytetyön tekeminen tuli ajankohtaiseksi, otettiin yhteyttä Tietotekniikka- ja kommunikointikeskus Tikoteekkiin. Idea esiteltiin Tikoteekille ja tiedusteltiin heidän halukkuuttaan lähteä kehittämispohjaiseen opinnäytetyöhön mukaan. Tikoteekki valikoitui yhteistyökumppaniksi heidän laajan vaikuttamistyönsä, kattavien verkostojensa ja monipuolisen osaamisensa vuoksi. Kehittämisprosessi lähti etenemään spiraalimallin mukaisesti (kuvio 4).

Kuvio 4: Kehittämistyön prosessi spiraalimallin mukaisesti kuvattuna

Yhteistyötä Tikoteekin kanssa rakennettiin sähköpostitse sekä sovituisissa tapaamisissa, joita oli kehittämissprosessin aikana lopulta kolme. Ensimmäisellä tapaamisella kartoitettiin mahdollisuutta yhteistyöhön. Kehittämispohjaisen opinnäytetyön idea esiteltiin Tikoteekin nimeytyille edustajille ja yhdessä käytiin läpi opinnäytetyön vastuita ja prosessia kokonaisuudessaan. Tästä alkoi yhteistyön rakentuminen.

6.1.2 Korttien kehittämisvaihe

Ennen toista tapaamista Tikoteekin edustajille oli toimitettu opinnäytetyösuunnitelman diaesitys sekä ensimmäiset versiot kehitettävästä tuotteesta (kuvio 5). Tapaamisella tahdottiin avointa, dialogista keskustelua ja ajatusten vaihtoa ensimmäisestä versiosta ja sen edelleen kehittämisestä. Tapaamiselle ei tehty palauterunkoa, vaan tahdottiin, että kaikilla tapaamisen osapuolilla oli mahdollisuus jakaa avoimesti omia näkemyksiään ja tapaaminen etenisi havaittujen kehittämiskohtien mukaisesti. Tapaaminen synnytti paljon uusia ideoita ja ehdotuksia tuotoksen kehittämiseen, joiden pohjalta lähdettiin jatkamaan tuotoksen kehittämistä. Tapaamisella pohdittiin mm. kortin ulkoasuun sekä nimeen liittyviä teemoja sekä tarkennettiin vielä työn tarkoitusta ja tavoitetta.

Kuvio 5: Korttien ensimmäinen versio

Korttien kehittäminen jatkui itsenäisesti läpi syksyn ja vaati paljon aikaa. Kortteja tuli lopulta 30 kappaletta, joista vielä neljä karsittiin pois lopullisesta tuotoksesta, sillä niissä oli toistoa ja liian abstraktia toimintaa vaikeimmin kehitysvammaisille ihmisille. Korttien AAC-kuvat on valittu tarkoin, kuin myös muu visuaalinen puoli. Kortteihin ja käyttöohjeisiin koitettiin useita erilaisia fontteja, värejä, muotoa ja asettelua. Ohjeistuksellista sisältöä hiottiin myös useita kertoja.

Ennen kolmatta ja viimeistä tapaamista Tikoteekin edustajien kanssa, lähetettiin korttien seuraavat versiot (kuvio 7) Tikoteekin edustajille arvioitavaksi. Lisäksi korteista pyydettiin kirjallista välipalautetta lomakkeelle (Liite 1). Tikoteekin edustajat antoivat tuotokseen vielä kehittämissuhteita ja -pyyntöjä oman ammattiosaamisensa, mutta myös organisaation näkökulmasta. Välipalautteessa Tikoteekin edustajat mainitsivat korttien sekä käyttöohjeen antavan hyvän ja käyttökelpoisen ensivaikutelman, ulkoasun olevan kiva ja ohjeistuksellisessa sisällössä olevan paljon hyviä ideoita sekä sisällön olevan luettavaa kieltä. He totesivat, että korteista olisi varmasti jo tällaisena versiona monelle apua. Korttien kehittämistä kuitenkin jatkettiin vielä. Tikoteekin edustajat toivoivat korttien sisällöllistä sekä ulkoasua kehitettävän. Edustajat antoivat kattavasti konkreettisia kehitys- ja korjauskehityksiä, joiden pohjalta kehittämissuhteissa oli helppo lähteä toteuttamaan ja viimeistelemään lopulliseen ja valmiiseen muotoonsa. Korjaus- ja kehityskorjauksia annettiin mm. nimen kirjoitusasusta, käyttöohjeiden värimaailmasta, kieliasusta ja tekstin sävystä sekä korttien rakenteen yhtenäistämistä.

Kuvio 6: Korttien seuraava versio

6.1.3 Yhteinen hetki -kortit

Kehittämispohjaisena opinnäytetyönä luotiin vuorovaikutuskortit ja niiden käyttöohjeet. Alla on korttien käyttöohjeita.

”Kenelle kortit on tarkoitettu? Yhteinen hetki -kortit on tarkoitettu kaikille, jotka kohtaavat arjessaan vaikeimmin kehitysvammaisia ihmisiä ja kaipaavat konkreettisia keinoja vuorovaikutussuhteen luomiseen ja tukemiseen. Voit käyttää kortteja myös HYP-hetkiin. HYP-toimintamallista saat lisää tietoa Papunetin verkkosivustolta.

Miksi kortit on tehty? Yhteinen hetki -kortit antavat konkreettisia vinkkejä mukavien vuorovaikutushetkien toteuttamiseen vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen kanssa. Vaikeimmin kehitysvammaiselle ihmiselle olemuskieli on tärkeä viestintätapa. Olemuskieltä ovat ilmeet, eleet, toiminta, ääntely, katse ja kosketus. Korteissa on ideoita, kuinka olemuskielillä voi rupatella ja viettää aikaa yhdessä. Yhteisissä hetkissä molemmat voivat nauttia yhdessä-olosta ja tutustua paremmin toisiinsa.

Miten kortteja käytetään? Asettautukaa rauhalliseen tilaan, jotta teillä on mahdollisuus keskittyä vain toisiinne. Valitse kortti, joka sopii itsellesi, mutta ennen kaikkea vuorovaikutuskumppanillesi. Rohkaise vuorovaikutuskumppaniasi alkavaan rupatteluhetkeen näyttämällä hänelle valitsemaasi korttia ja sanoittamalla kortin toimintaa. Lue kortin ohjeet ja aloita vuorovaikutushetki. Muista koko ajan havainnoida kumppaniasi. Anna vuorovaikutushetkelle aikaa ja tee rauhassa. Pyri löytämään yhteys kumppaniisi. Onnistuneen vuorovaikutushetken ei tarvitse olla kestoltaan pitkä, vaan juuri sen mittainen mikä teille kummallekin sopii. Havainnoi milloin on oikea hetki lopettaa vuorovaikutus ja ilmaise tämä myös kumppanillesi. Muista tarvittaessa ennakoida lopettamista. Esimerkiksi kerro kumppanillesi, että vielä tehdään kolmet taputukset ja sen jälkeen lopetellaan, tai aloittakaa taputtelemaan kovempaa ja hiljentäkää joka taputuksella lopetukseen saakka.”

Yhteinen hetki -korttien voidaan katsoa lukeutuvan osaksi toiminnallisia ja luovia menetelmiä, sillä niitä käytettäessä korostuvat toiminnassa aistillisuus, kehollisuus sekä leikillisuus. Toiminnalliset ja luovat menetelmät ovat työvälineitä, jotka mahdollistavat asiakkaan monipuolisen kohtaamisen ja tuovat lisäarvoa mm. asiakkaan hyvinvoinnin ja osallisuuden tukemiseen. Toiminnallisia ja luovia menetelmiä käytetään usein keskustelun ohella. On tärkeää, että työntekijä osaa asettua asiakkaan asemaan ja elämäntilanteeseen niin sanallisen keskustelun, kuin myös toiminnallisten menetelmien kautta. Toiminnallisten ja luovien menetelmien käyttö vaatii työntekijältä vahvaa vuorovaikutusosaamista, mutta toisaalta niiden käyttö voi myös parantaa asiakassuhteen kommunikaatiota. (Raatikainen, Rahikka, Saarnio & Vepsä 2020, 107, 156-157.)

Luovuuden merkitystä sosiaalialan työssä ei voi korostaa liikaa, sillä luovalla työntekijällä on usein rohkeutta kokeilla ja käyttää erilaisia työmenetelmiä, joiden avulla voidaan tukea kokonaisvaltaisemmin asiakkaan osallisuutta omaan elämäänsä sekä yhteisöön (Nietosvuori 2008, Raatikainen ym. 2020, 157 mukaan). Luovaa toimintaa voidaan toteuttaa, vaikka yhteistä kieltä ei olisi, sillä luova toiminta lisää vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Luovan toiminnan

on katsottu voivan antaa tunnetta omasta osallisuudesta sekä merkityksellisyydestä. Jaetulla luovalla toiminnalla voidaan hakea kokemusta vastavuoroisuudesta, jakamisesta sekä keskinäisestä yhteydestä. Toiminnassa työntekijästä ja asiakkaasta tulee yhden-vertaisia, ja tämä mahdollistaa täysin erilaisen asiakassuhteen syntymisen. Jaettu luova toiminta mahdollistaa myös itsensä, oman toimintansa sekä asiakkaan tarkastelun uudesta näkökulmasta, sillä se voi nostaa ihmisissä esille sellaisia piirteitä ja vahvuuksia, jotka eivät muutoin tulisi esille. Toiminnallisuuden ja uusien näkökulmien lisäksi luova toiminta voi rikastuttaa arkea tuomalla asiakassuhteeseen leikkisyyttä, iloa sekä huumoria. (Huhtinen-Hilden & Karjalainen 2019, 8-10.)

Korttien avulla työntekijöiden ja lähi-ihmisten on helpompi reflektoida omaa osaamistaan vuorovaikuttajina ja toisaalta myös tarkastella paremmin olemuskielisten ihmisten tarvetta ja oikeutta tulla kohdatuksi ja kuulluksi heidän ymmärtämällään tavalla. Vuorovaikutuskortit mahdollistavat oman ammattiroolin haastamisen ja kehittymisen vuorovaikutuksen asian-tuntijana sekä mahdollistajana. Kortit tarjoavat konkreettisia keinoja vuorovaikutustyöskentelyyn, jolloin uuden asian kokeilemisen kynnyks madaltuu ja omia työtapojaan ja vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksellisia tarpeita on helpompi tarkastella uusista näkökulmista. Korttien avulla kohtaamisista voi syntyä monipuolisempia ja syvempiä, ne voivat luoda uusia oivalluksia yhteiseen toimintaan ja ymmärrykseen pääsemiseen. Tämä voi olla voimaannuttava kokemus ja lisätä arjen jaksamista sekä työn mielekkyyttä, mutta ennen kaikkea lisätä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen yhteisesti koettujen vuorovaikutushetkien avulla.

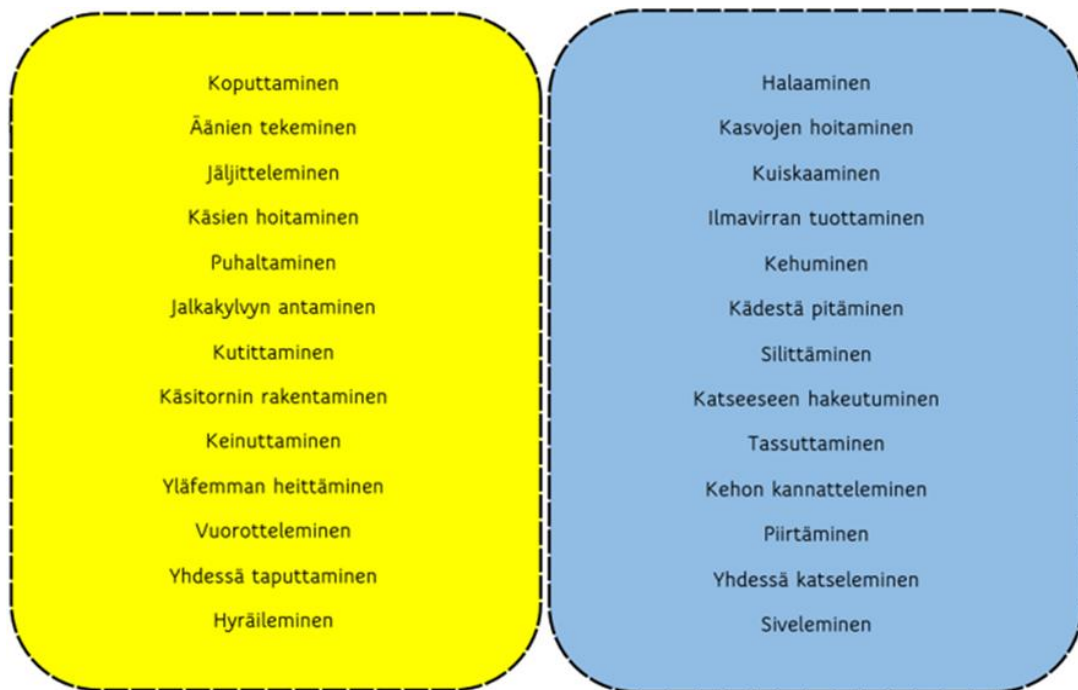
Korttien ohjeistuksellisessa sisällössä ohjataan toteuttamaan yhteisiä vuorovaikutushetkiä aistillisuuden, kehollisuuden ja leikkisyyden kautta. Korttien ohjeistuksissa painotetaan tunto-, kuulo- ja näköaistin avulla toteutettavia vuorovaikutushetkiä, joissa toteutuu tasa-arvoinen kohtaaminen ja vastavuoroisuus. Suurin painotus korteissa on tuntoaistin avulla vuorovaikuttamisessa. Koskettaminen on luonnollinen tapa olla yhteydessä toiseen ja sen avulla voidaan tukea sanatonta viestintää helposti. Jokainen meistä tahtoo koskettaa toista, mutta myös tulla toisen koskettamaksi. Toisen ihmisen kosketus ja sitä kautta heidän tunne-viestiensä aistiminen ja yhteyden luominen ovat ihmisen normaali perustarve. Styrman ja Torniainen (2018, 40) kertovat Kunnioittavan kosketuksen käsikirjassaan kosketuksen mahdollistavan myös dialogiin pääsemisen. Dialoginen vuorovaikutus syntyy tavasta koskettaa ja siitä, miten huomioidaan se, kuinka toinen ihminen reagoi kosketukseen. Jos kosketusta jatkaa huomioimatta toisen reaktiota, voi kosketus tuntua pelkältä mekaaniselta suorittamiselta. Mutta jos kosketustavassa otetaan huomioon myös se, mitä koskettaminen toisessa aiheuttaa ja osataan vastata tähän omalla kosketuksella, syntyy kosketuksesta dialogista vuorovaikutusta. (Styrman & Torniainen 2018, 40.) Jotta korttien avulla toteutetuista yhteisistä hetkistä saadaan aidosti vuorovaikutteisia ja vuorovaikutukseen rohkaisevia, tulee vuorovaikutushetkissä keskittyä yhdessä tekemiseen eikä vain kortteja käyttävän työntekijän omaan toimintaan (Mäki 2008, 11).

Aistillisuudella ja leikillisyydellä on suuri merkitys vuorovaikutussuhteen luomisessa ja kommunikoinnin tukemisessa. Leikeissä mm. liikutaan, nähdään, kuullaan ja tunnetaan, joten niiden avulla opitaan myös käsittelemään aistitietoutta (Keränen ym. 2022, 13). Leikillisuus ei ole vain lapsia varten, vaan kaiken ikäiset hyötyvät leikillisistä ja aistillisista menetelmistä. Vuorotteluleikkien avulla vahvistetaan tasavertaista vuorovaikutussuhdetta sekä harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja osallisena olemista (Kaski ym. 2013, 197). Yhteiset säännöllisesti toteutuvat vuorovaikutushetket tukevat kehitysvammaisen ihmisen tietoisemman kommunikoinnin kehittymistä, ja vuorovaikutushetkissä toteutuva leikillisuus ja hassuttelu edesauttavat kommunikoinnin kehittymistä vastavuoroiseksi. (Hänninen ym. 2007, 9).

Korttien vuorovaikutushetkien ohjeistuksien suunnittelussa käytettiin omaa luovuutta ja hankittua ammattiosaamista, mutta kerättiin myös tietoa ja ideoita vertaisarvioinnin avulla sekä hyödynnettiin erilaisia lähdemateriaaleja. Korttien erilaisiin kosketustekniikoihin otettiin vinkkejä Kunnioittavan kosketuksen käsikirjasta (Styrman & Torniainen 2018, 96-123) ja muokattiin näistä korttien kohderyhmälle sopivat ohjeistukset. Lisäksi kortteihin kerättiin vinkkejä HYP-toimintamallin (Forster 2014, 6) oppaassa esitetyistä ideoista vuorovaikutus-hetkiin. Lisäksi ohjeistuksellisen sisällön luomisessa hyödynnettiin tietoa HYP-toimintamallin periaatteista sekä aistien avulla kommunikoinnista.

Kortit ovat pdf-muodossa, joka mahdollistaa niiden maksuttomuuden, monipuolisen jakamisen ja käyttöönoton erilaisissa asiakasympäristöissä. Kortit tuotettiin Office-ohjelmia hyödyntäen. Kortin etupuolella on kortin vuorovaikutustoimintaa kuvaava AAC-kuva sekä korttien nimi ”yhteinen hetki”. Kääntöpuolella lukee kortin toiminnan ohjeistus. Kortit suunniteltiin niin, että tulostaessa ne menevät automaattisesti vastakkain, jolloin niiden käyttöön-otto ja esimerkiksi laminointi on helppoa. Kortteja on yhteensä 26 kappaletta ja jokainen niistä sisältää erilaisen toiminnallisen vuorovaikutusohjeen toteutettavaksi yhdessä vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen kanssa.

Kortit on jaettu kahteen eri ryhmään: innostavaan ja rauhoittavaan vuorovaikutukseen (kuvio 7). Kortit suunniteltiin visuaalisuudeltaan innostaviksi ja selkeiksi, mm. vertaisarviointia tekeväällä, tutustumalla eri värien merkitykseen sekä hyödyntämällä tietoa kuvakommunikoinnista. Kortin etupuolella oleva AAC-kuva mahdollistaa kuvakommunikoinnin käytön. Innostavat vuorovaikutuskortit ovat keltaisen värisiä ja rauhoittavat kortit sinisiä. Keltaisen värin on katsottu viestivän iloisuudesta, herättävän huomiota, piristävän sekä innostavan. Sininen väri on neutraali ja sillä on rauhoittava vaikutus. Sininen väri luo myös mielikuvaa ystävällisyydestä ja myötätunnosta. (Norrena 2013.) Korttien ohjeistuksellisessa sisällössä sekä tekstin muotoilussa otettiin huomioon selkokieliyden periaatteita.

Kuvio 7: Luettelo kaikista Yhteinen hetki -korteista

Vireystilaan rauhoittavasti ja innostavasti vaikuttavilla vuorovaikutushetkillä on tärkeä kokemuksellinen merkitys aistitiedon häiriöistä kärsiville ihmisille (Keränen ym. 2022, 12). Alhaisessa vireystilassa kehitysvammaista ihmistä voi olla haastava motivoida mukaan ja hän saattaa jopa nukahtaa. Tällöin hän voi hyötyä vireystilaa kohottavasta toiminnasta (Hänninen ym. 2007, 16.) Keltaiset innostavat kortit ohjeistavat vireystilaa kohottavaan vuorovaikutukseen. Keltaisten, innostavien vuorovaikutuskorttien tarkoituksena on antaa etenkin luovaa ja leikkilistä näkökulmaa yhteisiin vuorovaikutushetkiin. Leikkillisuus ei ole tärkeää ainoastaan lapsille, vaan sen mukana tuoma ilo yhdistää myös aikuisia. Keltaisten korttien avulla innostetaan kumppania vuorovaikutusleikkeihin. Yhteisesti toteutetuista vuorovaikutusleikeistä syntyy mahdollisuus yhteisen kielen löytymiseen. Innostavia kortteja kannattaa käyttää silloin, kun vuorovaikutuskumppanisi vireys- ja mielentila ovat hyviä tai ne kaipaavat kohotusta. Esimerkiksi kumppanisi vaikuttaa tylsistyneeltä tai turhautuneelta. Kutsu hänet korttien avulla yhteiseen hetkeen, teidän omien juttujen ja vuorovaikutusleikkien äärelle.

Ylivireä vireystila haastaa tarkkaavuuden suuntaamisessa ja ylläpitämisessä, jolloin vireystilaa voidaan yrittää laskea sopivalle tasolle erilaisilla rauhoittavilla keinoilla (Hänninen ym. 2007, 16). Siniset rauhoittavat kortit ohjeistavat vireystilaa laskevaan ja rauhoittavaan vuorovaikutukseen. Sinisten, rauhoittavien vuorovaikutuskorttien tarkoituksena on antaa mahdollisuus pysähtyä hetkeen ja toisiinne. Sinisten korttien avulla rauhoitutaan havainnoimaan toista, yhteisen tekemisen äärelle. Kiireetön ilmapiiri ja rauhoittava kosketus herkistävät aistimaan

toista, mutta myös itseään, jolloin yhteinen kieli voidaan löytää. Rauhoittavia kortteja kannattaa käyttää silloin, kun vuorovaikutuskumppanisi kaipaa yhteistä rauhoittumista, tai kun hän vaikuttaa ehkä ylivireiseltä. Esimerkiksi kumppanillasi on pitkä päivä takana ja hän vaikuttaa väsyneeltä, jopa kuormittuneelta. Kutsu hänet yhteiseen hetkeen rauhoittumaan ja rupattelemaan.

6.1.4 Kehittämistyön päättäminen

Yhteistyö päätettiin tapaamiseen, jossa esiteltiin Tikoteekin edustajille valmiit Yhteinen hetki -kortit (kuvio 8) ja kerrottiin kortteihin ja käyttöohjeisiin tehdyistä muokkauksista, joita oli heidän aiemmin antamiensa kehittämis ehdotuksien perusteella tehty. Tapaamisella keskusteltiin yhdessä valmiista tuotoksesta ja sen käytettävyyden mahdollisuuksista. Korttien käyttöohjeisiin tehtiin vielä pieniä muutoksia Tikoteekin edustajien avulla. Edustajat pitivät kortteja tärkeinä ja hyödyllisinä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksen tukemisessa, etenkin antaen konkreettisia vinkkejä HYP-toimintamallin mukaisten vuorovaikutushetkien toteuttamiseen. Tikoteekki aikoo julkaista kortit nettisivuillaan, osana HYP-toimintamallin tietokokonaisuutta. Julkaisun jälkeen he aikovat mainostaa kortteja mm. sosiaalisessa mediassa, jotta kortit tavoittavat paremmin kohderyhmäänsä. Ennen julkaisua Tikoteekki aikoo muokata korttien tiedoston niin, että se on kaikille saavutettavissa. Digitaalisten tiedostojen saavutettavuus lisää yhdenvertaisuutta. Tikoteekki suunnittelee myös tekevänsä korteista artikkelin Tikonen-verkkolehden seuraavaan numeroon.

Kuvio 8: Näytekuva valmiista korteista

Ennen opinnäytetyön julkaisemista, Tikoteekin edustajat lukivat opinnäytetyön läpi ja katsoivat, että yhteistyöstä ja kehittämisprosessista on kirjoitettu vain oikeaa ja tarkoituksenmukaista raporttia. Kaiken kaikkiaan yhteistyö oli mukavaa, antoisaa ja sujuvaa. Tikoteekin edustajien kanssa todettiin yhteiskehittämisen ja jokaisen oman ammattitaidon hyödyntämisen tarjoavan parhaimmat mahdollisuudet onnistumiseen.

6.2 Arviointi

Kaikkiaan arvioinnissa tulisi ottaa huomioon Salosen (2013, 41) mainitsema arviointikriteeristö, johon kuuluu mm. hyödynnettävyys, tarvittavuus, vaikuttavuus, perusteltavuus, ajankohtaisuus, uutuus ja ammatillisuus. Kaikki nämä arviointikriteerit täyttyvät tässä työssä, josta kertovat mm. valitut kehittämismenetelmät: benchmarking eli vertaisarviointi sekä dialoginen keskustelu. Vertaisarvioinnin avulla pystyttiin ottamaan kehittämisprosessiin olemassa olevia ja jo hyväksi todettuja elementtejä sosiaalialalla käytettävistä korteista ja toisaalta myös todentamaan, ettei vastaavia kortteja ole jo tehty. Tämä kuvaa tuotoksen perusteltavuutta, mutta myös tuotoksen uutuutta. Dialogisen keskustelun menetelmä taas mahdollisti yhteiskehittämisen työelämäkumppani Tikoteekin edustajien kanssa ja jaetun ammatillisuuden hyödyntämisen.

Arvioinnin kriteeristön täyttymisestä kertoo myös yhteistyökumppani Tikoteekin edustajilta saatu suullinen sekä kirjallinen palaute. Tikoteekki aikoo julkaista omilla verkkosivuillaan työstä syntyneet kortit ja jakaa niistä tietoa sosiaalisessa mediassa sekä verkkolehti-Tikosessa. Tikoteekin halu julkaista kortit kaikkien saataville, viestii mielestäni todellisesta tarpeesta, vaikuttavuudesta sekä ajankohtaisuudesta. Vastaavaan tarkoitukseen olevia kortteja ei ole tarkasteluiden ja vertaisarviointien perusteella toteutettu, joka lisää niiden uutuuden ja innovatiivisuuden merkitystä. Korttien hyödynnettävyyttä voidaan arvioida Tikoteekin vaikuttavuuden kautta, sillä kortit eivät jää vain rajatun ryhmän käyttöön, vaan menevät julkiselle verkkosivulle ja näin ollen kaikkien saataville. Lisäksi tieto siitä, että vaikeimmin kehitysvammaiset ovat marginalisoiduin vammaisryhmä niin vammaistutkimuksessa, kuin myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, nostivat tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön ajankohtaisuutta ja tärkeyttä yhä korkeammalle.

Opinnäytetyötä voidaan arvioida myös Rantasen ja Toikon (2009, 123-124) sanoin vakuuttavuuden ja johdonmukaisuuden kautta, joilla tarkoitetaan kehittäjän toiminnan läpinäkyvyyttä sekä perusteltuja valintojen tekoa. Kehittäjällä on ollut riittävästi perehtyneisyyttä kehitettävään aiheeseen, ja hän on kyennyt etenemään kehittämistoiminnassaan johdonmukaisesti ja tekemään kehittämistyön kannalta olennaisia ja perusteltuja valintoja. Vakuuttavuuden ja johdonmukaisuuden avulla voidaan arvioida kehittämistoiminnasta syntyneen aineiston luotettavuutta, joka on raportoitu mahdollisimman huolellisesti ja avoimesti. (Rantanen & Toikko

2009, 123-124.) Kehittämisprosessia on kuvattu yksityiskohtaisesti ja avoimesti. Kehittämisprosessissa edettiin johdonmukaisesti ja pysyttiin sille asetetussa aikataulussa, kuten yhteistyökumppani Tikoteekin edustajiltakin saadusta palautteesta selvisi. He totesivat yhteistyön olleen sujuvaa ja miellyttävää sekä opinnäytetyön tekijän pysyneen aikataulussa ja pitäneen kiinni yhdessä sovituista asioista.

Kehittämispohjaista opinnäytetyötä varten perehdyttiin erittäin monipuolisesti työlle olennaisiin aiheisiin ja niitä käsitteleviin tutkimuksiin ja muuhun kirjoitettuun tietoon. Tämä näkyy valmiissa kokonaisuudessa. Opinnäytetyön tietoperusta etenee johdonmukaisesti käsitellen kehitysvammaisuutta ja siihen liittyviä tärkeitä aihekokonaisuuksia ja päättyy tässä työssä käytettyihin kehittämismenetelmiin sekä kehittämisprosessin kuvaamiseen yksityiskohtaisesti. Teoriapohja on koottu vain asianmukaisia ja luotettavia lähteitä, teoksia sekä tutkimuksia käyttäen. Lähdevalintoja, menetelmällisiä valintoja, kehittämisprosessia sekä siitä syntyneitä tuotosta tulisi arvioida kehittäjän vahvan substanssiosaamisen kautta, jolloin toiminta on näyttäytynyt asiantuntevana. Ammattieettisten periaatteiden mukaan omasta työstä saatua kokemusperäistä tietoa tulisi pitää yhtä merkityksellisenä, kuin tutkimuksien antamaa tietoa, kun haetaan muutosta asiakkaiden elämäntilanteissa havaittuihin ongelmiin ja epäkohtiin (Talentia 2018, 23, 43). Kuitenkaan pelkkä kokemus ei auta kehittymään asiantuntijaksi, vaan omat kokemukset tulisi käsitteellistää ja teoretisoida aikaisemman tiedon avulla (Raatikainen ym. 2020, 39). Tietoperustassa käytettävien lähteiden valitsemisessa hyödynnettiin ammattikorkeakoulukirjastojen yksilöllistä tietokantahaun ohjausta, jotta tietoperustaan saatiin mahdollisimman monipuolista ja ajantasaista tietoa, ja kehittäjän oma subjektiivisuus ei ollut valittujen lähteiden ainoana perustana.

Opinnäytetyötä arvioitaessa kokonaisvaltaisena prosessina, tulisi ehdottomasti huomioida myös asiantuntijuudeksi kasvun prosessi. Asiantuntijuutta osoitetaan silloin, kun ratkaistaan työssä havaittuja haasteita yhdistämällä teoreettista tietoa sekä käytännön kokemusta. (Raatikainen ym. 2020, 33). Tämä valmis kehittämispohjainen opinnäytetyö osoittaa teoriakokonaisuuksillaan ja valmiilla tuotoksellaan, kuinka teoriaa on yhdistetty käytännöstä syntyneeseen ammattiosaamiseen. Teoriaa ja käytännön kokemusta yhdistämällä on saatu luotua onnistunut kokonaisuus, joka antaa ratkaisuja työelämässä havaittuun kehittämiskohtaan. Tuotos antaa uusia ja monipuolisempia mahdollisuuksia vaikeimmin kehitysvammaisille ja heidän lähi-ihmisilleen yhteisesti toteutettaviin vuorovaikutushetkiin. Ja tämän kautta tuotos lisää vaikeimmin kehitysvammaisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa.

7 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö sai alkunsa työelämässä havaituista kehittämiskohdista, halusta vaikuttaa vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten sosiaaliseen elämänlaatuun, halusta syventää omaa ammattitaitoa sekä ajatuksesta hyödyntää jo olemassa olevaa vahvaa substanssiosaamista muiden hyväksi. Raatikainen ym. (2020, 16-17, 168) toteavat teoksessaan, oman ja muiden osaamisen sekä osaamisen puutteiden tunnistamisen, olevan osa sosionomin ammatillista asiantuntijuutta. Työntekijän ei tulisi tarkastella omia tavoitteitaan itsekkäinä päämäärinä, vaan tunnistaa itsensä osana yhteisöä ja suurempaa kokonaisuutta. Asiantuntijuuden eettiseen vastuuseen kuuluvatkin niin oman osaamisen ylläpitäminen ja kehittäminen, kuin myös vastuu toisten osaamisesta. Olettaessa huomioon kehittämispohjaisen opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen, ovat nämä täysin sosiaalialan etiikkaa ilmentäviä, jolloin koko tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön eettisyyttä tulee kuvata tutkimus- ja kehittämiseetiikan lisäksi myös sosiaalialan ammattieettisten periaatteiden pohjalta.

Sosiaalialan pohjana toimivat ammattieettiset periaatteet, joihin voidaan katsoa kuuluvan mm. yhdenvertaisuuden, ihmisen oikeuden ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan, arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen, jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden huomioon ottamisen, voimavarojen ja vahvuuksien huomioimisen sekä syrjinnän vastustamisen ja erilaisuuden hyväksymisen. Työntekijän velvollisuuksina on mm. toimia asiakkaan puolesta puhujana ja vahvistaa hänen oikeuksiensa toteutumista sekä huomioida asiakkaan yksilöllisyys, erityistarpeet ja se, että heidän tarpeisiinsa vastataan. (Talentia 2018, 7, 22-23.)

Tämä opinnäytetyö huomioi vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset yksilöinä ja tunnistaa heidän vuorovaikutuksellisia tarpeitaan, niin tunteiden kuin myös kokemusten ilmaisemisessa, sekä oikeutta päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa. Työ vahvistaa vaikeimmin kehitysvammaisten oikeuksia ja nostaa esille heidän erityisyytensä hyväksymistä, ainutlaatuisuutensa huomioon ottamista ja tasa-arvoisen kohtaamisen tärkeyttä.

Tutkimus- ja kehittämiseetiikka koostuu monesta eri osa-alueesta ja perustuu tutkijan eettisille vaatimuksille, joita on katsottu olevan mm. älyllinen kiinnostus, sosiaalinen vastuu, rehellisyys, tunnollisuus, ihmisarvon kunnioittaminen, ammatinharjoituksen edistäminen sekä kollegiaalinen arvostus (Kuula 2011, 23). Opinnäytetyö vastaa tutkijan eettisiä vaatimuksia. Työn tavoitteet luotiin sosiaalisen vastuun ja ammatinharjoituksen edistämisen kautta. Kehittämisprosessista selviää rehellinen ja tunnollinen toiminta koko prosessin ajan, kuin myös kollegiaalinen arvostus.

Pohdittaessa sosiaalialan työtä ja sen kehittämistä, voidaan olennaisina määritelminä todeta olevan arvot, moraalit ja etiikka. Kehittämisen etiikkaa tarkasteltaessa, nousevat esille ainakin kolmen eri toimijan näkökulmat: palveluja käyttävä asiakas, ammattilainen sekä kehittäjä.

täjä. Ammatilaisen ja kehittäjän yhteiskunnallinen vastuu on työstää tiedon pohjalta käytännön työhön sopivia menetelmiä ja kokeilla niitä asiakastyössä, jatkuvan eettisen ja vaikuttavuuden arvioinnin lisäksi. Asiakkaiden osallisuutta kehittämistyön prosessissa tulisi pitää uuden tiedon ja osaamisen hankinnan motivoivana tekijänä. Eettisen kuormituksen vähentämiseksi sekä ammatillisten ongelmien ja virheiden ehkäisemiseksi ammatilaisen olisi tärkeää lisätä tietoaan ja kehittää omia työkäytäntöjään. (Kananoja 2012.) Tuotoksena syntyneitä kortteja ei päästy opinnäytetyö- ja kehittämisprosessin aikana kokeilemaan vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Luotettavuudesta kertoo kuitenkin kehittäjän oma vahva ammatillinen osaaminen vaikeimmin kehitysvammaisten parista, itse työstä havaittu kehittämis-kohta sekä yhteiskehittäminen työelämän yhteistyökumppani Tikoteekin edustajien kanssa.

Kuitenkin tärkeimpänä tämän kehittämispohjaisen opinnäytetyön luotettavuuden arvioinnissa on valmiin tuotoksen tarkastelu. Kehittämisprosessin luotettavuuden arvioinnissa tulisikin kiinnittää huomiota etenkin tuloksiin ja kehittämistyön käyttökelpoisuuteen sekä hyödyllisyyteen (Rantanen & Toikko 2009, 121). Tuotoksen luotettavuutta on arvioitu asiakaslähtöisyyden, selkeyden sekä käytettävyyden kautta. Tuotos vastaa sille asetettuihin tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Tuotoksen käytettävyyden arvioinnissa on hyödynnetty työelämän yhteistyökumppanin edustajien palautetta ja ammatillisia näkemyksiä. Palautetta on kerätty suullisesti sekä kirjallisesti sovituisissa tapaamisissa, sekä välipalautte- ja loppupalautelomakkeiden avulla.

8 Pohdinta

Mielestäni tälle kehittämispohjaiselle opinnäytetyölle asetetut tarkoitus ja tavoite saavutettiin. Tarkoituksena oli luoda vuorovaikutuskortit, joiden avulla työntekijät ja muut lähi-ihmiset saavat konkreettisia vinkkejä yhteisten vuorovaikutushetkien toteuttamiseen vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Tavoitteena oli lisätä vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa sekä luoda työntekijöille konkreettisia työkaluja vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa tehtävään vuorovaikutusosaamiseen. Sain yhteiskehittämisen avulla luotua onnistuneen ja käytettävän kokonaisuuden vuorovaikutuskorteista ja niiden käyttöohjeista. Korteissa on helposti luettava ohje kunkin vuorovaikutushetken toteuttamiseen, sekä esimerkki siitä, miten ohjeistusta lähdetään toteuttamaan konkreettisesti. Kortit toimivat konkreettisenä työkaluna työntekijöille ja muille lähi-ihmisille. Ne mahdollistavat vuorovaikutusosaamisen lisääntymisen ja tätä kautta lisäävät vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa.

Tavoitteen saavuttamisessa tulee kuitenkin pohtia myös työntekijöiden ja muiden lähi-ihmisten henkilökohtaista vastuuta korttien käyttämisessä. Korteista työntekijät saavat itselleen

monipuolisempia vuorovaikutusosaamisen työkaluja ja Tikoteekki mahdollistaa niiden saavutettavuuden julkaisemalla ne ja jakamalla tietoa niistä. Vaikka saatavilla olisi monia erilaisia asiakastyön menetelmiä, työkaluja ja mittareita, ei niistä ole hyötyä, jos niitä ei kokeilla omassa työssä ja vakiinnuteta osaksi työskentelytapoja. Korttien käyttäjillä on siis suuri merkitys asetetun tavoitteen täydellisessä saavuttamisessa.

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tekeminen mahdollisti oman ammatillisen kasvun monipuolisista näkökulmista. Ammatillista kasvua ja toistuvasti tapahtuvaa itsereflektointia tapahtui lähdemateriaalien kriittisessä lukemisessa, kirjoittamisen ja kehittämisen prosesseissa, oman toiminnan aikatauluttamisessa kuin myös yhteistyötaidoissa. Lisäksi laajasti tarkasteltu alan lähdemateriaali mahdollisti oman tiedon syventämisen ja uuden oppimisen aihekokonaisuuksien teemoissa. Alkuperäinen ajatus aihekokonaisuuksien koostamisesta muuttui prosessin aikana ja tietoperustan rajaaminen tuotti lopulta haasteita. Tietoperustan rajaamisen haasteet kuvaavat sitä, kuinka innostavaa aiheeseen oli syventyä ja kuinka monipuolisesti tietoa oli löydettävissä. Lopulta tietoperusta saatiin kuitenkin rajattua tarkoituksen mukaiseksi tämän opinnäytetyön kannalta ja silti kuvattua aihekokonaisuuksia monipuolisesti.

Itse kehittämisprosessi vaati paljon oman toiminnan reflektointia, mutta myös pohdintaa omasta asiantuntijuudesta. Toistuvasti muistutin itseäni opinnäytetyön olevan oman asiantuntijuuden näkyväksi tekemistä, mutta yhtäläillä oman asiantuntijuuden kasvua ja kehittämistä. Ei tarvitse osata ja tietää kaikkea, vaan tärkeintä on, että kykenee hyödyntämään sitä tietotaitoa, jota jo löytyy ja kehittämään sitä eteenpäin koko prosessin ajan, kaiken uuden oppimisen rinnalla. Tätä ajatusta vahvistivat myös työelämäkumppani Tikoteekin edustajat loppu arvioinnissa, jossa yhdessä totesimme jokaisen ammattitaidolla ja käytännön kokemuksilla olevan suuri arvo ja merkitys uutta asiaa kehitettäessä.

Työelämän yhteistyökumppanin löytämistä lähdin pohtimaan työlle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen kautta. Jos työ olisi toteutettu esimerkiksi jonkin tietyn kehitysvammaisten asumisyksikön kanssa, olisi ollut mahdollista päästä kokeilemaan korttien käytettävyyttä itse kohderyhmän kanssa. Tämä olisi ehdottomasti tuonut lisäarvoa työlle. Silloin kortit olisivat kuitenkin todennäköisesti jääneet vain tämän tietyn yksikön tai organisaation hyödynnettäviksi. Koin korteilla olevan laajempaa tarvetta ja tahdoin mahdollistaa sen, että jokaisella niistä hyötyvällä henkilöllä olisi mahdollisuus saada ne käyttöönsä. Tikoteekillä on oikeat kanavat, näkyvyys ja uskottavuus tiedon laaja-alaiseen levittämiseen, mutta myös ammattitaitoa tarkastella onko korteilla aitoa käytettävyyden mahdollisuutta laajemmalle käyttäjäkunnalle. Se, että olisin päässyt kokeilemaan kortteja vielä oikeassa asiakastyössä, olisi vaatinut Tikoteekin ohelle myös toisen työelämän yhteistyökumppanin löytämisen. Tämän laajuiseen työhön käytettävät resurssit eivät kuitenkaan riittäneet siihen, ja toisaalta olisin myös kohdannut tutkimuseettisen ongelman siinä, kuka voi antaa osallistumisluvan vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön puolesta.

Kehittämispohjaisen opinnäytetyön tuotoksen teossa kaikki Tikoteekin edustajilta saatu palaute osoittautui äärimmäisen tärkeäksi ja mahdollisti lopullisesta valmiista tuotoksesta niin hyvän, kuin opinnäytetyöhön käytettäviltä resursseilta oli mahdollista. Palautteen ja kehittämisehdotuksien saaminen itseltäni puuttuvan ammattiosaamisen näkökulmasta, mahdollistivat kehittämistyön ja sen prosessin tarkastelun moniammatillisemmin. Samalla ne myös mahdollistivat oman oppimisprosessin syvenemisen ja kannustivat toistuvasti refleктоimaan omaa toimintaa. Itselläni oli kehittämispohjaisen opinnäytetyön ideointi vaiheessa jo melko selkeä näkemys siitä, mitä tahdon tehdä ja miksi tahdon tehdä sen. Sain kuitenkin Tikoteekin edustajien palautteiden ja tapaamistemme kautta huomata kuinka paljon yhteiskehittämisessä on voimaa ja kuinka paljon enemmän mahdollisuuksia se tarjoaa itsenäisen työskentelyn sijasta. Vaikka kehittämisprosessin ja tuotoksen toteutus oli koko ajan ainoastaan minun vastuullani, en olisi saanut tuotoksesta läheskään näin potentiaalista ilman jaettua asiantuntijuutta Tikoteekin edustajien kanssa ja ilman heidän työpanostaan sekä aitoa kiinnostustaan työtä kohtaan.

Kortteja voitaisiin jatkokehittää huomioiden digitalisaatio. Korteista voitaisiin luoda esimerkiksi puhelinsovellus. Koska kaikki kortit eivät sovellu kaikkiin vuorovaikutushetkiin, voisi sovellus ryhmitellä kortit erilaisten yksilöllisten tekijöiden mukaan, kuten aistitiedon häiriöiden tai liikuntavammojen. Sovelluksen avulla työntekijät ja muut lähi-ihmiset voisivat määritellä minkälaiset vuorovaikutushetket ovat soveltuvia juuri kyseiseen hetkeen. Esimerkiksi katsekontakti-kortti ei sovellu käytettäväksi näkövammaisen ihmisen kanssa. Sovellus valikoisi kuhunkin vuorovaikutushetkeen sopivat kortit eikä aikaa tarvitsisi käyttää oikeiden korttien löytämiseen. Sovelluksen avulla kortit kulkisivat aina mukana, ja ne olisi helpompi ottaa käyttöön vaihtuvissa asiakasympäristöissä. Sovellus voitaisiin ladata vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen omalle tablet-tietokoneelle, jolloin se kulkisi hänen mukanaan esimerkiksi koulussa, päivätoiminnassa, kotona, tilapäishoidossa tai missä ikinä hän onkaan. Tämä lisäisi vuorovaikutushetkien toteutumisen mahdollisuuksia. Lisäksi kortit voitaisiin kääntää eri kielille, joka mahdollistaisi niiden käytön myös monikielisissä ympäristöissä.

Kehittämispohjaisen opinnäytetyöni valmistuttua, päällimmäisenä mielessäni on tutkimuksellinen kehittämistarve yhteiskunnassamme. Kuten Mietola ja Vehmas (2022) olivat omassa etnografisessa tutkimuksessaan todenneet - vaikeimmin kehitysvammaisista ihmisistä tehtävää tutkimustyötä on toteutettu aivan liian vähän ja tämä ulottuu myös alan keskeiseen teoreettiseen sekä metodologiseen keskusteluun. Tai kuten itse sain huomata tietoperustaa kootessani ja kuten Martikainen (2020b) oli kuvannut, juuri vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa käytettävän vuorovaikutusmenetelmä HYP-toimintamallin käyttöä on tutkittu vain vähäisesti. Mielestäni tätä olisi kuitenkin aiheellista tutkia enemmän.

Koska Yhteinen hetki -kortit perustuvat myös HYP-toimintamallin periaatteisiin, voisiko kortteja hyödyntää tutkittaessa toimintamallin käyttöä? Esimerkiksi työntekijöiden ja vaikeimmin

kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutus- ja kohtaamisaamisen kehittymisen näkökulmasta.

”Tutkijoilla on velvollisuus yrittää ymmärtää ja tuoda esille heidän ”ääntään” - siitakin huolimatta, että heidän ”äänensä” ovat usein vaikeaselkoisia ja meidän keinoimme kuvata niitä saattavat olla riittämättömiä. Jos joku ei puhuisi näiden ihmisten puolesta, heidän äänensä ei tulisi kuulluksi lainkaan.” (Mietola & Vehmas 2022, 45.) Kaiken kaikkiaan, ihmisryhmänä vaikeimmin kehitysvammaisia tulisi mielestäni nostaa yhteiskunnallisella tasolla enemmän näkyväksi, sillä se on ainut mahdollisuus saada myös heidän äänensä kuuluviin.

Lähteet

Painetut

Airaksinen, T. & Vilkka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus.

Arvio, M. 2022. Mitä on kehitysvammaisuus. Teoksessa Aaltonen, S., Arvio, M. & Lähdetie, J. (toim.) Kehitysvammaisen potilaana. 3. painos. Helsinki: Duodecim, 12-36.

Hepola, S. & Vaaraniemi, T. 2012. Kuvat käyttöön - visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena. Porvoo: Puheterapeuttien Kustannus.

Huuhtanen, K. 2011a. Mitä on kommunikointi? Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 12-25.

Huuhtanen, K. 2011b. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 48-57.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2013. Kehitysvammaisuus. 5.-6. painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Mietola, R. & Vehmas, S. 2022. Vaikeasti kehitysvammaisten arki ja ihmisyyt. Tallinna: Gaudeamus.

Nyman, M. 2022. Kehitysvammaisen kuntoutus. Teoksessa Aaltonen, S., Arvio, M. & Lähdetie, J. (toim.) Kehitysvammaisen potilaana. 3. painos. Helsinki: Duodecim, 216-232.

Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät - kirja kehitysvammaisuudesta. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Styrman, T. & Torniaisen, M. 2018. Kunnioittavan kosketuksen käsikirja. Ammatillinen hoito-kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talentia. 2018. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 2. painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

Sähköiset

Airaksinen, T., Kostamo, P. & Vilka, H. 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen oppimisympäristöön. E-kirja. Helsinki: Art House.

Burakoff, K. 2021a. Aistit vuorovaikutuksessa. Papunet. Viitattu 9.10.2022. <https://papunet.net/tietoa/aistit-vuorovaikutuksessa>

Burakoff, K. 2021b. Näköaisti vuorovaikutuksessa. Papunet. Viitattu 9.10.2022. <https://papunet.net/tietoa/nakoasti-vuorovaikutuksessa>

Burakoff, K. 2019a. Olemuskielisten ilmaisujen havainnointityökalut. Papunet. Viitattu 11.11.2022. <https://papunet.net/tietoa/olemuskielisten-ilmaisujen-havainnointityokalut>

Burakoff, K. 2019b. Kuuloaisti vuorovaikutuksessa. Papunet. Viitattu 8.10.2022. <https://papunet.net/tietoa/kuuloaisti-vuorovaikutuksessa>

Burakoff, K. 2018. Tuntoaisti vuorovaikutuksessa. Papunet. Viitattu 8.10.2022. <https://papunet.net/tietoa/tuntoaisti-vuorovaikutuksessa>

Brady, N., Bruce, S., Erickson, K., Goldman, A., Mineo, B., Ogletree, B., Paul, D., Romski, M., Sevcik, R., Siegel, E., Schoonover, J., Snell, M., Sylvester, L. & Wilkinson, K. 2016. Communication Services and Supports for Individuals With Severe Disabilities: Guidance for Assessment and Intervention. American journal on intellectual and developmental disabilities. ResearchGate. Viitattu 30.10.2022. https://www.researchgate.net/publication/295911235_Communication_Services_and_Supports_for_Individuals_With_Severe_Disabilities_Guidance_for_Assessment_and_Intervention

Forster, S. 2014. Huomioivan yhdessäolon malli HYP. Opas paljon tukea tarvitsevien ihmisten vuorovaikutuskumppaneille. Papunet. Viitattu 25.10.2022. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/vuorovaikutusmallit/hyp_opas.pdf

Forster, S. & McDonald, R. 2013. Hanging Out Program: Evaluation of Impact on Interaction in an Adult Day Service. Viitattu 29.10.2022. <http://mail.agosci.org.au/conf2013/Speaker%20Presentations/Forster,%20Sheridan.pdf>

Huhtinen-Hilden, L. & Karjalainen AK. 2019. Luova toiminta siltana itseen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa Karjalainen, AK. (toim.) Luovan toiminnan työtavat - käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 8-16.

Hänninen, K., Korpela, M-L., Lampi-Pyötsiä, P., Marila, A., Ojanen, A., Tarkiainen, E. & Tarvonen, S. 2007. Näkömonivammaisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukeminen.

Kuntoutus-liris & Tikoteekki. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Viitattu 10.11.2022. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Vuorovaikutus/nakomonivammainen_lapsi.pdf

Kananoja, A. 2012. Näkökohtia sosiaalialan kehittämisen etiikasta: Vaikeutuvatko ongelmat vai kasvaako ongelmien ja osaamisen kuilu? Ylisosiaalineuvos. Viitattu 10.12.2021. <https://www.aulikkikananoja.fi/nakokohtia-sosiaalialan-kehittamisen-etiikasta-vaikeutuvatko-ongelmat-vai-kasvaako-ongelmien-ja-osaamisen-kuilu/>

Kehitysvammaliitto. 2022. Kehitysvammaisuus. Viitattu 20.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka - Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. E-kirja. Tampere: Vastapaino.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519. Viitattu 23.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

Launonen, K., Neuvonen, K. & Savolainen, I. 2022. Puhetta tukeva viestintä arjen kuntoutuksessa. Teoksessa Kunnari, S. & Laasonen, M. (toim.) Lasten kielelliset vaikeudet. Haasteiden tunnistaminen ja kuntoutus. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Loppela, K., Syvänen, S. & Tikkamäki, K. 2019. Dialogisella kehittämisellä tuloksellisuutta, työelämän laatua ja uudistumista. Teoksessa Heiskanen, T., Syvänen, S. & Rissanen, T. (toim.) Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulmia. Tampere: Tampere University Press, 171-215. Viitattu 4.5.2022. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118374/978-952-359-006-9.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Luckasson, R., Schalock, R. & Tassé. 2021. Twenty questions and answers regarding the 12th edition of the AAIDD manual: Intellectual disability: definition, diagnosis, classification, and systems of supports. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Viitattu 24.9.2022. https://www.aaidd.org/docs/default-source/intellectualdisability/12th-ed-twenty-questions-faq.pdf?sfvrsn=a6403421_8

Martikainen, K. 2020a. LOVIT - avain onnistuneeseen kohtaamiseen. Papunet. Viitattu 11.8.2022. <https://papunet.net/tietoa/lovit-avain-onnistuneeseen-kohtaamiseen>

Martikainen, K. 2020b. Osallisuuden vuorovaikutusaloitteilla - HYP, voimauttava vuorovaikutus ja OIVA. Teoksessa Kinnunen, A. & Waldén, A. (toim.) Osallisuuden lähteillä - oivalluksia, menetelmiä ja välineitä osallisuuden vahvistamiseen. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja 4/2020. Kuopio: Savonia-ammattikorkeakoulu, 59-66. Viitattu 29.10.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345648/OsallisuudenLahteilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Martin, A-M., O'Connor-Fenelon, M. & Lyons, R. 2012. Non-verbal communication between Registered Nurses Intellectual Disability and people with an intellectual disability: An exploratory study of the nurse's experiences. Part 1. Journal of Intellectual Disabilities 3/2012. ResearchGate. Viitattu 30.10.2022. https://www.researchgate.net/publication/221893669_Non-verbal_communication_between_Registered_Nurses_Intellectual_Disability_and_people_with_an_intellectual_disability_An_exploratory_study_of_the_nurse's_experiences_Part_1

Miettinen, S. 2020. Syvästi kehitysvammaisen aikuisen mahdollisuudet yhteisyyden kokemiin. Etnografinen tutkimus sosiaalisesta vuorovaikutuksesta suomalaisissa ryhmäkodeissa. Viitattu 14.11.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139442/YP2002_Miettinen.pdf?sequence=2&isAllowed=yF

Moilanen, T., Ojasalo, K. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3.-4. painos. E-kirja. Helsinki: Sanoma Pro.

Mäki, M. 2008. Toimimalla osallisuuteen. Avuksi vuorovaikutuksen ja toiminnan aktivoimiseen. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Viitattu 10.11.2022. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/toimimalla_osallisuuteen_web.pdf

Niva, M. & Tuominen, K. 2021. Benchmarking käytännössä. Itsearviointin työkirja. Hyviä periaatteita ja benchmarking-tutkimuksia. E-kirja. Turku: Benchmarking Ltd.

Norrena, V. 2013. Mitä värit viestivät. Valores Consult. Viitattu 29.10.2022. <https://semiotikka.files.wordpress.com/2013/09/vc3a4rien-viestintc3a4-ja-yritysvc3a4rit.pdf>

Papunet. 2021. Apuvälineet. Viitattu 11.8.2022. <https://papunet.net/tietoa/apuv%c3%a4lineet>

Papunet. 2022. Puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi eli AAC. Viitattu 11.8.2022. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-tukeva-taydentava-ja-korvaava-kommunikointi-eli-aac>

Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. & Vepsä, P. 2020. Ammattina sosionomi. E-kirja. Helsinki: Sanoma Pro.

Rantanen, T. & Toikko, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta - Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. E-kirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino - Juvenes Print.

- Räty, R. & Tolvanen, T. 2008. Sosionomi (AMK) vammaistyön osaajana. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulujen julkaisuja. Sarja A: raportteja ja tutkimuksia 2/2008, 143-158. Viitattu 9.8.2022. http://www.oamk.fi/kirjasto/elektroniset_aineistot/ekirjat/14_puheenvuoroa_sosionomien_AMK_aseasta.pdf
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.10.2022. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
- Seppälä, H. 2022. Mitä on kehitysvammaisuus? Toimintakyvyn näkökulma. Vernereri. Viitattu 27.10.2022. <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>
- STM. 2022. Vammaispalvelujen lainsäädännön uudistaminen. Viitattu 29.10.2022. <https://stm.fi/vammaispalvelulaki>
- THL. 2022. Vammaispalvelut vuonna 2022. Viitattu 29.10.2022. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vammaispalvelut-vuonna-2022>
- Tikoteekki. 2018. Tikoteekin toiminta. Viitattu 23.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tikoteekin-toiminta/>
- Tikoteekki. 2021. HYP (Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin). Viitattu 30.11.2022. https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/wp-content/uploads/sites/2/2021/02/HYP_EBP_esite_saav.pdf
- Tikoteekki. 2022a. Puhevammaisten viikolla nostetaan esiin olemuskieliset ihmiset. Viitattu 14.11.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/puhevammaisten-viikolla-nostetaan-esiin-olemuskieliset-ihmiset/>
- Tikoteekki. 2022b. Puhevammaisuuden kirjo. Viitattu 23.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/puhevammaisuuden-kirjo/>
- Viitottu Rakkaus. 2022. Minun leikit -kommunikointitaulu. Viitattu 23.8.2022. <https://viitotturakkaus.fi/tuote/minun-leikit-kommunikaatitaulu/>
- Överlund, J. 2011. Puhe ja kieli kehittyvät vuorovaikutuksessa. Teoksessa Korpijaakko-Huuhka, A-M. & Launonen, K. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt - syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Palmenia sarja nro 12. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Kuviot

Kuvio 1: Kehitysvammaisuus ja toimintakyky (AAIDD 2010 määritelmää mukaillen Heikki Sep- pälä 2022)	13
Kuvio 2: Minun leikit -kommunikointitaulu (Viitottu Rakkaus 2022).....	25
Kuvio 3: Esimerkki täytetystä HYP-koostelomakkeesta (Forster 2014)	27
Kuvio 4: Kehittämistyön prosessi spiraalimallin mukaisesti kuvattuna.....	31
Kuvio 5: Korttien ensimmäinen versio	32
Kuvio 6: Korttien seuraava versio	33
Kuvio 7: Luettelo kaikista Yhteinen hetki -korteista	37
Kuvio 8: Näytekuva valmiista korteista.....	38

Taulukot

Taulukko 1: Kehitysvammaisuuden asteet (Rintahaka 2019, Vernerin 2022 mukaan)	12
---	----

Liitteet

Liite 1: Välipalautelomake	52
----------------------------------	----

Liite 1: Välipalautelomake

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Työelämän välipalautte

8.12.2015/ba

24.10.2022/kk (muokannut)

Yrityksen/organisaation nimi	
Työelämän edustajan/Arvioijan nimi ja tehtävänimike	
Opinnäytetyön ohjaaja yrityksessä/organisaatiossa	
Opinnäytetyön tekijä/t	
Miten kuvailisitte produktin ohjeistuksellista sisältöä (käyttöohjeet sekä kortit)? Onko produktissa otettu tarpeeksi huomioon välikeskustelun aikana esille tulleita kehittämisideoita?	
Miten kuvailisitte produktin visuaalista ilmettä? Onko produktissa otettu tarpeeksi huomioon välikeskustelun aikana esille tulleita kehittämisideoita?	
Vastaako produkti mielestänne sille asetettua tavoitetta: lisätä vaikeimmin kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksia ja oikeutta päästä vuorovaikutukseen toisen ihmisen kanssa sekä luoda työntekijöille konkreettisia työkaluja vaikeimmin kehitysvammaisten kanssa tehtävään vuorovaikutusosaamiseen? Miksi? Miksi ei?	

Paikka ja päivämäärä	
Työelämän edustajan/arvioijan allekirjoitus	
Nimenselvennys	
Voitte palauttaa lomakkeen ilman allekirjoitusta sähköpostilla opinnäytetyöntekijälle, joka välittää viestin ohiaajalleen siten, että viestiketjusta näkyy allekirjoittajan sähköpostiosoite.	